

FUZÛLÎ'NİN GAZELLERİNDE ARUZ UYGULAMALARI: FUZÛLÎ'NİN MED KULLANIMININ BÂKÎ'YLE MUKAYESESİ*

Hasan KAPLAN**

Geliş Tarihi: Nisan, 2018

Kabul Tarihi: Mayıs, 2018

Öz

Divan edebiyatında söze ritim veren aruz vezni, ahenge de katkı sağlar. Aruz vezninde ahenk, şairlerin şiiri kalıba uydurmak amacıyla yer verdikleri uygulamalarla ortaya çıkmaktadır. Şairler, bu uygulamaları anlamı destekleyecek ve ahenge katkı yapacak şekilde kullanmaya çalışmışlardır. Gerek imalenin gerekse meddin heceyi olduğundan daha uzun okuma yönü, duygusal öğelerin ve sesin yansıtılmasında bu iki uygulamayı ön plana çıkarmaktadır. Bu uygulamaların şiirdeki diğer ahenk öğeleriyle birleşip manaya katkı yapmaları, aruz uygulamalarını bu yönüyle de değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu çalışma, Fuzûlî'nin aruz uygulamaları ve bu uygulamalar etrafındaki tasarruflarının incelendiği, şairin üslubunun bir yönünün aydınlatılmaya çalışıldığı, "Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin İmale Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi" adlı çalışmanın bir devamıdır. Çalışmada Fuzûlî'nin, *Türkçe Divanı*'nın gazeller bölümünde aruz uygulamalarından meddi, nasıl ve niçin kullandığı incelenmiştir. Fuzûlî'nin med zevki, medle ahengi sağlama yolları, divan edebiyatının aynı yüzyıldaki diğer büyük şairi Bâkî'nin med kullanımları ile karşılaştırılıp Fuzûlî'nin Bâkî ile birleştiği ve ayrıştığı noktalar gösterilmiştir. Her iki şairin med algısından hareketle aruz uygulamalarının ve bu uygulamalara dayalı bazı tasarrufların nasıl görülmesi gerektiği, bu uygulamaların anlam ve ahenkle münasebetinin olup olmadığı - Fuzûlî ve Bâkî'den hareketle- incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Fuzûlî, Bâkî, aruz vezni, med, ahenk.

APPLICATIONS OF PROSODY IN FUZÛLÎ'S GHAZELS: THE COMPARISON OF FUZÛLÎ'S USAGE OF MED TO BÂKÎ

Abstract

Aruz prosody that gives rhythm to the word in Divan Literature also contributes to the harmony. The harmony in aruz comes out with the practices that the poets apply in order to adapt the poem to the form. The poets tried to use these practices to support meaning and to contribute to harmony. The characteristics of longer reading of syllable both in med and imale, put these two applications at the forefront in reflections of the emotional factors and the voice. The fact that these applications combined with other elements of harmony on the poem makes it necessary to evaluate them in this direction.

* Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 21-22 Aralık 2017 tarihlerinde düzenlenen "IV. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi"nde sunulan "Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin Med Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi" adlı sözlü bildirinin genişletilmiş hâlidir.

** Dr. Öğr. Üyesi; Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, h1982kaplan@hotmail.com.

This study is a continuation of the work of “Applications of Prosody in Fuzûlî’s Ghazels: The Comparison of Fuzûlî’s Usage of Imales to Bâkî” which analyzed Fuzuli’s aruz applications and his savings around these practices and illuminated one aspect of the poet’s style. In the study, it is questioned how and why Fuzûlî used “med” in ghazel section of his Turkish Divan. Fuzûlî’s med enjoyment, his ways of providing harmony with med were compared to the other great poet of the same century, Bâkî. Also, the points that Fuzûlî merged with and seperated from Bâkî have been shown. It has been investigated how aruz applications and some savings based on these applications should be seen and whether they are related to the meaning and harmony with reference to these two poets’ med perception.

Keywords: Fuzuli, Baki, aruz meter, med, harmony.

Giriş

Divan şairleri, aruz veznini kullanırken imale, zihaf, med, ulama gibi uygulamalara yer vermişlerdir. Bu uygulamalardan ilk ikisi kusur başlığı altında incelenmiştir. Bunlardan biri olan imale, divan şairlerinin en fazla yer verdikleri uygulama olmuştur. İmale, şairlerin kısa olan bir heceyi vezin gereği uzun hece hâline getirmesi olarak tanımlanmış ve kusur olarak değerlendirilmiştir. Ancak vezin gereği yapılan bazı ahenksiz uygulamalar bir kenara bırakılırsa şairlerin imaleye belirgin kılma, pekiştirme, vurgulama, abartma, duygulara eşlik etme, seslenme gibi çeşitli görevler yükledikleri, imaleyi ses-ahenk-anlam bütünlüğü içinde kullanmaya çalıştıkları görülmektedir (Kaplan, 2017: 428)¹. Şairlerin imale yaptıkları Türkçe kelimelerin bazılarının araştırmacılar tarafından uzun ünlülü kabul edilen Türkçe kelimeler içinde yer alıyor olması, imale yaklaşımında Türkçe kelimelerdeki uzun ünlülerin, vurgu ve tonlamanın belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca imale yapılan kelimelerin Osmanlı Türkçesindeki imlasında görülen harf-i imla ve harf-i medler, bu kelimelerde imale yapılmasında şairler tarafından dikkate alınmış olmalıdır.

Zihaf, imaleye göre daha büyük bir kusur olarak değerlendirilmiştir. Şairler, ya uzun ünlülü heceyi kısa okuyarak ya da medli kelime/hecede med yapmayarak zihaf yapmışlardır. Zihaf, imaleye göre çok daha az yapılmış, şairler mümkün olduğu kadar zihafтан kaçınmışlardır. Aruzda imale ve zihafın dışında yer alan diğer iki uygulama ahenk başlığı altında değerlendirilebilir. Ulama, kusur olarak değerlendirilmeyen, Türkçenin ses yapısı gereği sıkça yapılan bir uygulama olmuştur. Bu uygulamalar arasında yer alan med de yalnız vezin gereği yapılan bir uygulama ve bazı durumlarda bir kusur olarak değerlendirilmemelidir. Zira med;

¹ İmalenin anlam ve ahenkle bir münasebetinin olup olmadığı hususunda Fuzûlî ve Bâkî’nin imale kullanımlarının karşılaştırıldığı şu çalışmaya bakılabilir: Kaplan, H. (2017). “Fuzûlî’nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî’nin İmale Kullanımının Bâkî’yle Mukayesesi.” *Route Educational and Social Science Journal*, 19, 390-429.

anlama, duyguya, sese eşlik etmek ve ahengi sağlamak isteyen şairlerin çoğu defa bilinçli yaptıkları bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır².

1. Med Nedir?

Med, çoğunlukla Arapça ve Farsça kelimelerde görülmekle birlikte az da olsa Türkçe kelimelerde de görülen, kapalı heceyi taşıdığı birtakım özelliklerden dolayı biri uzun, biri kısa iki hece olarak okumaktır. Şairler, iki kapalı hece arasında bir açık heceye ihtiyaç duydukları zaman medden yararlanmışlardır. Medli hecelerin bazı özellikleri vardır³. Bu heceler ünsüz ile biten ve kendisinden önce uzun ünlü barındıran, iki ünsüzle sona eren heceler olmak üzere temelde iki kısma ayrılmakla birlikte şairlerin medde yer verdikleri ve bir buçuk okudukları heceler dikkate alındığında kendi içinde farklı alt başlıklarda görülmektedir:

a. Bir uzun ünlü ve bir ünsüzle kurulmuş heceler: Fuzûlî, bu hece yapısına sahip 8 kelimeye 61 defa medde yer vermiştir. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır: âb (3), âh (22), ârzû (21), âr (6), âsmân (6).

b. Bir kısa ünlü ve iki ünsüzle kurulmuş heceler: Fuzûlî, bu hece yapısına sahip 15 kelimeye 182 defa medde yer vermiştir. Bu kelimelerden on ikisi “ayn” harfiyle başlamaktadır. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır: ‘akl (11), ‘aks (6), ‘aşk (96), ‘ayb (6), eşk (38), ‘ömr (11).

c. Bir ünsüz, kısa ünlü, ünsüzle (ünsüzden sonra ayn veya hemze ile) kurulmuş heceler: Fuzûlî, bu hece yapısına sahip 9 kelimeye 39 defa medde yer vermiştir. Bu kelimelerin sekizinin sonunda “ayn”; birinin sonunda “hemze” yer almaktadır. Ayn ve hemze, Türkçede ünlü gibi telaffuz edilmiş olsa da bazen ünlü bazen ünsüz kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu kelimelerin sonunun da iki ünsüz ile bittiği söylenebilir. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır: cem‘ (4), men‘ (2), sun‘ (3), şem‘ (25).

d. Bir ünsüz, kısa ünlü (ünlüden sonra ayn) ve ünsüzle kurulmuş heceler: Fuzûlî, bu hece yapısına sahip 8 kelimeye 18 defa medde yer vermiştir. Bu kelimelerin ortak özelliği kısa ünlüden sonra “ayn” harfinin yer almasıdır. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır: fi‘l (2), la‘l (8), za‘f (3).

² Tüm araştırmacıların bu bakışa sahip olduklarını söylemek zordur. Tokatlı'ya (2001: 707) göre aruz ölçüsündeki yerli yersiz ünlü uzatmaları vezne uydurma dışında hiçbir sebebe dayanmaz yani kuralsızdır. Tokatlı (2001: 710), bir buçuk veya medli hecenin söylendiği gibi iç ahengi de zenginleştirmediğini söyler. Bir buçuk ve medli hece ayrımından hareketle bir buçuk heceli kelimelerin son hecesindeki hayali ünlüden bahseder. İlaydın (1951: 37) da bu hecelerin sonuna Arapçadaki ve Farsçadaki söylenişine uyularak âdeta gizli bir ses eklendiğini, böylelikle sondaki sessizin kendi başına yarım bir hece değeri kazandığını belirtir.

³ Saraç (2010: 211), medli heceler tabiri yerine bileşik heceler tabirine yer verir ve meddi, bu bileşik hecelerin seslendirilmesini ve aruz açısından değerlendirilmesini niteleyen bir terim olarak kullanır.

e. Bir ünsüz, kısa ünlü ve iki ünsüzle kurulmuş heceler: Fuzûlî, bu hece yapısındaki kelimelerde diğerlerine oranla medde daha fazla yer vermiştir. Şair, bu hece yapısına sahip 117 medli kelimedede 619 defa med yapmıştır. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır⁴: derd (28), serv (23), subh (22), dehr (17), vasl (16), çarh (16).

f. Bir ünsüz, uzun ünlü ve ünsüzle kurulmuş heceler: Fuzûlî'nin medde en fazla sayıda yer verdiği kelimeler, bu hece yapısına sahip olanlardır. Şair, bu hece yapısına sahip 254 kelimedede 657 defa medde yer vermiştir. Bu hece yapısına sahip bazı kelimeler şunlardır: hiç (31), yâr (31), mâh (17), gâh (15), ağyâr (13).

Fuzûlî, *Türkçe Divanı*'nın gazeller bölümünde (306 gazelde) toplam 1478 defa medde yer vermiştir⁵. Şair, her beyitte ortalama 0,7 oranında medli kelime kullanmıştır. Bâkî ise 548 gazelinde toplam 1576 defa medde yer vermiştir. Bâkî'de her beyte ortalama 0,5 med düşmektedir. Her iki şairin şiir sayıları dikkate alındığında Fuzûlî'nin Bâkî'ye göre medde/medli kelimeye daha fazla yer verdiği görülmektedir. Fuzûlî, meddin sağladığı ahenkten Bâkî'ye oranla daha fazla faydalanmış bir şairdir. Her iki şairde ortak medli kelimeler (185 kelime) vardır. Ancak bunlar çoğunluk arz etmez. Her iki şairde medli kelimelerin toplamı 845'tir. Bu doğrultuda bakıldığında şairlerde ortak medli kelimelerin oranı % 21,9'dur. Bu da bize şairlerin med tercihleri konusunda farklılığın daha fazla olduğunu göstermektedir. Fuzûlî'nin ve Bâkî'nin on ve üzeri sayıda medde yer verdikleri kelimeler şunlardır:

Tablo 1: Şairlerin On ve Üzeri Sayıda Medde Yer Verdikleri Kelimeler					
Kelime	Fuzûlî	Bâkî	Kelime	Bâkî	Fuzûlî
'ışk/'aşk	96	29	yâr	45	31
eşk	38	5	'ışk/'aşk	29	96
var	34	5	dost	29	16
hiç	31	6	bâğ	28	1
yâr	31	45	âb	26	2
derd	28	9	rûzgâr	25	9
şem'	25	9	subh	25	22
serv	23	19	mâh	23	17
âh	22	13	âsmân	20	6
subh	22	25	serv	19	23
ârzû	21	13	gâh	19	15
hurşîd	18	8	câm	17	8

⁴ Tokatlı (2001: 710), bu yapıdaki heceleri medli değil, bir buçuk hece kapsamında değerlendirerek medli hece ve bir buçuk hece ayırımından bahseder. Köksal (2009: 79) ise medde, bir buçuk hece de denildiğini ve sonu iki ünsüzle biten heceden sonra ünsüz geldiğinde med yapılmasına da yapılmamasına da cevaz olduğunu belirtir.

⁵ Çalışmada her iki şairin yayımlanmış olan Türkçe divanlarının gazeller bölümü (Fuzûlî'nin 306, Bâkî'nin 548 gazeli) esas alınmıştır. Fuzûlî'nin örnek olarak verilen şiirleri şu yayından alınmıştır: Parlatır, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları. Bâkî'nin örnek olarak verilen şiirleri ise şu yayından alınmıştır: Küçük, S. (1994). *Bâkî Divanı*. Ankara: TDK Yayınları.

dehr	17	6	cûy	16	1
mâh	17	23	dest	16	2
çarh	16	15	çarh	15	16
dost	16	29	hâk	15	6
vasl	16	0	sîm	14	6
gâh	15	19	dâğ	13	8
hûb	14	9	âh	13	22
ağyâr	13	7	kâşkî	11	0
şükr	12	0	nâb	11	3
devr	12	1	pâk	10	4
fakr	12	1	bahâr	10	0
'akl	11	2	zevk	11	1
'ömr	11	0			

Şairlerin on ve üzeri sayıda medde yer verdikleri kelimeleri gösteren tablo incelendiği zaman her iki şairin muhteva dünyasının medde birtakım yansımalarının olduğu görülmekte, iki şair arasında anlamlı ve belirgin farklılıkların olduğu anlaşılmaktadır. Fuzûlî'nin en fazla yer verdiği medli kelimenin “aşk” olması, bu kelimeyi “eşk”in izlemesi tesadüf değildir. Zira Fuzûlî, kendi deyimiyle⁶ söyleyecek olursak âşıkane sözler söyleyen, şiirini dert, elem, âh, aşk ve aşkın yaşattığı türlü dertler üzerine bina etmiş âşık bir şairdir. Şairin şiirlerinde en fazla “derd, âh, eşk” gibi medli kelimelerin yer alması Fuzûlî'nin lirizmi ve şiirinin kaynağının elem dünyası olmasıyla açıklanabilir. Şairin bu kelimeleri medli kullanımının sayıca Bâkî'den çok fazla olduğu görülmektedir. Fuzûlî'deki aşk ve ıstırap; Bâkî'deki coşkunluk, yaşama sevinci ve rintlik şairlerin med tercihlerinde etkili olmuştur. Fuzûlî'nin fazlaca sayıda medde yer verdiği “yâr, dost, serv, mâh, hurşîd, şem” kelimeleri de şairin duygu ve düşüncelerinin şekillendirdiği muhteva dünyasının bir yansımasıdır. Aştan bahseden şair, sevgilisinden de bahsedecektir. Şair bu sebeple hem doğrudan sevgiliyi (İlahî veya beşerî olsun) vurgulayan “yâr, dost” kelimelerini hem de istiare yoluyla sevgiliyi kastederken kullandığı “serv, mâh, hurşîd, şem” kelimelerini sıkça medli kullanmıştır. Fuzûlî'nin fazlaca sayıda yer verdiği medli kelimelerden “hîç, fakr, şükr, akl” onun şiirlerinin dayandığı ikinci kaynağa işaret etmektedir. Zira Fuzûlî, şiirlerinde tasavvufun imaj ve mecaz dünyasını fazlaca kullanmış bir şairdir. Bu kelimeler Fuzûlî'de 66 defa, Bâkî'de 9 defa medli yer almıştır. Şairin sıkça medli kullandığı kelimelerden “çarh, dehr, devr” de şairin şiirlerinde yer yer görülen şikâyet ile açıklanabilir. Fuzûlî felekten, talihinden, yaşadığı dönemden diğer şairler gibi şikâyet etmiş bir şairdir. Bu şikâyetlerin geleneğin müşterek muhteva dünyasının yansıması olarak diğer şairlerde de görüldüğü söylenebilir. Ancak Fuzûlî'nin hayat hikâyesi, hâmi arayışları ve hassas ruh dünyası düşünüldüğünde şairin bu

⁶Benden Fuzûlî isteme eş'âr-ı medh ü zem

Ben 'âşıkam hemîşe sözü'm 'âşıkânedür Fuzûlî G. 87/8 (Parlatır, 2012)

şikâyetlerinin sadece geleneksel bir yakınma olmadığı da aşikârdır. Bâkî'nin hiç medli kullanmadığı “vasl” kelimesi, Fuzûlî'de 16 defa medli kullanılmıştır. Bu kullanım da şairlerin muhteva dünyalarının medde yansımasıdır. Fuzûlî, şiirlerinde sık sık ayrılıktan şikâyet edip vuslatı sorgulamış bir şairdir. Bu sebeple şairin kavuşma anlamındaki “vasl”ı medle vurgulaması önemlidir.

Bâkî'nin de bazı medli kelimelere Fuzûlî'ye oranla çok daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu medli kelimeler de Bâkî'nin muhteva dünyasının yansımalarını ihtiva etmektedir. “Bâğ, âb, câm, cûy, nâb, bahâr” kelimelerini Fuzûlî'ye oranla daha fazla sayıda medli kullanan Bâkî'nin bu tercihi, şairin rindane eda ile yazdığı şiirlerinin bir yansımasıdır. Bâkî'nin yaşama sevincini, coşkunluğu, hayattan zevk almanın gerekliliğini vurgulayan bir şair olması, bu kelimeleri medli kullanmasında etken olmuştur. Bu medler şairin, Fuzûlî'den ayrılan muhteva dünyasının bir yansımasıdır.

2. Med-Ahenk Münasebeti

Divan edebiyatında söze ritim veren aruz vezni, ahenge de katkı sağlar. Aruz vezninde ahenk, şairlerin şiiri vezne uydurmak amacıyla yer verdikleri uygulamalarda ortaya çıkmaktadır. Şairler, bu uygulamaları vezni sağlamanın yanında anlamı destekleyecek ve ahenge katkı sağlayacak şekilde kullanmışlardır. Gerek imalede gerekse medde hecenin olduğundan daha uzun okunması, duygusal öğelerin ve sesin yansıtılmasında bu iki uygulamayı ön plana çıkarmıştır. Bu uygulamaların şiirdeki diğer ahenk öğeleri ile birleşip manaya katkı yapmaları aruz uygulamalarını bu yönüyle de değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. İmale ve medde bu yönden bir bakış, divan edebiyatında aruzun estetik ilkelerini de ortaya koymada yardımcı olacaktır.

Divan şairlerinin aruza dair uygulamaları çoğunlukla kusur başlığı altında incelense de aslında zihaf dışındakiler, şairlerin elinde ahengi temin eden uygulamalar olarak değerlendirilebilir (Sılay, 1999: 450)⁷. Zira aruz vezninin müziğini yaratan başlıca unsurlar, aynı zamanda birer kusur sayılan “zihaf, vasl, imale, med” gibi unsurlardır. Bunlar arasında divan şairlerinin sıklıkla yer verdikleri med önemlidir. Divan edebiyatı sanatçıları iki kapalı hece arasında bir açık hece ilave edilmesi gerektiğinde ve genellikle bilinçli bir biçimde bu gerekliliği yaratarak medli kelimelere başvurmuşlardır (Sılay, 1999: 450). Divan şairleri med ile okunan, bazıları bir buçuk hece değerindeki hecelerde kasden med yaparak özel bir hitap şekli ortaya çıkarmaktadırlar (Pala, 2000: 111). Med bir ses sanatıdır ve şiirde ritim denilen iç ahengi

⁷ İlaydın (1951: 54), aruz uygulamalarını vezin mecburiyeti olarak görür ve bunlardan imale ve zihafi aruz hataları olarak inceler. Aymutlu (1976: 16-22) ise sadece zihafi aruz kusuru olarak değerlendirir, med ve ulamayı aruzda ahengi temin eden unsurlar arasında zikreder. Saraç (2009: 112), bu uygulamaların şiir dilinde sapma kavramına dâhil edilerek incelenebileceğini söyler.

yaratan en önemli öğelerden biridir (Sevük, 1942: 72; Dilçin, 1999: 14). Yerinde kullanıldığı takdirde de güçlü bir ses unsurudur (Okay, 2007: 460). Bu, aruzda kusur sayılmadığı gibi, şairlerce çoğu kez ahengi artırmak için özellikle yapılmıştır (İpekten, 1994: 134). Med, bu yönüyle hem ahengi artıran hem de anlamı güçlendiren bir uygulamadır (Selçuk, 2004: 302).

Fuzûlî'nin şiirlerini farklı açılardan inceleyen Dilçin (2010), doğrudan şairin aruz kullanımını hakkında bir inceleme yapmamış olsa da yer yer Fuzûlî'nin imale ve med kullanımına dair tespitlerini aktarmıştır. Dilçin'e (2010: 35) göre Fuzûlî'nin yaptığı bütün medler sözü vurgulayan, anlamı pekiştiren, anlama bir genişlik ve derinlik kazandıran yöndedir.

“Fuzûlî, bir vezin olayı olan meddi yalnızca vezni tamamlamak amacıyla çok, bunun tam tersi bir gerekçeyle o kelimenin anlamını abartan, o kavramı vurgulayıp pekiştiren ve bu yolla bir çağrışım zenginliği yaratan işlev ve görevlerde kullanmıştır (Dilçin, 2010: 322). Fuzûlî'nin yaptığı medlerin büyük çoğunluğu veznin açık hecesini doldurmak amacıyla değil, duyguyu ve düşünceyi vurgulayıp pekiştirmek, bunlara öncelik verip önem kazandırmak ya da meddin üzerine geldiği kavramları büyüklük, küçüklük, çokluk, azlık, iyilik, kötülük, uzunluk, kısalık... gibi nicelik ve nitelik yönlerinden abartmak amacıyla yapılmış birer ses sanatıdır (Dilçin, 2011: 387).”

Dilçin'in bu tespitleri Fuzûlî'nin med kullanımına dair önemli bilgiler vermektedir. Fuzûlî'nin med yaparken farklı hassasiyetleri gözetmesi şairin meddi ahenk-anlam bütünlüğü içinde nasıl kullandığını detaylı bir şekilde incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bu sebeple şairin şiirlerinde meddin anlama ve ahenge yaptığı katkı, ünlem ve nida görünümüyle ses(lenmey)e yansımaları, duygusal öğelere eşlik ederken duygusal etkiyi yansıtması, oluşturduğu çeşitli düzeydeki anlam karşıtlıkları ve vurgulamalar incelenecektir.

Divan edebiyatında âşğın en büyük amacı sevgilinin yolunda canını feda etmektir. Fuzûlî bu temi şiirlerinde en sık işleyen şairlerden biridir. Fuzûlî “cânını cânâna vermeyi, terk-i cân etmeyi, cânandan geçmeyi” şiirlerinde ön plana çıkaran bir şair olmuştur. Şair, aşağıdaki beytinde de bu temi ele almıştır:

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Bin cân olaydı **kâş** men-i dil-şikestede

Tâ her biriyle bin kez olaydum fedâ sana Fuzûlî G. 5/3

Gönlü kırık şair, kendisinde bin can olmasını ve her biriyle sevgiliye bin kez feda olmayı dilemektedir. Konuşma dilinde bir şeyi dileyen, onun olmasını isteyen, dua eden insanın bazı sözcükleri uzatması, söze yakarış havası vermesi rastlanan bir durumdur. Şair, bu durumu şiirinde kullanmıştır. “Kâş” kelimesini medli kullanarak yakarışı ses olarak destekleyen şair,

dilemeyi vurgulamıştır. Başka bir deyişle sevgili yolunda canını feda etmede ne denli kararlı ve istekli olduğunu ortaya koymuştur.

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Havf-ı hatâda muztaribem var **ümîd** kim

Lütfun vire beşâret-i ‘afv-i hatâ bana Fuzûlî G. 22/5

Şair, bu beytinde de ümidini vurgularken medde yer vermiştir. Fuzûlî, hata yapma korkusuyla ıstırap çekmektedir. Ancak ümitsiz değildir. Allah’ın lütfunun hatayı affedeceği müjdesini kendisine vereceğini ümit etmektedir. Beyitte bir hata işlemek için ıstırap çektiğini söyleyen şair, “ümîd” kelimesini medli kullanarak affedileceğine dair olan inancını ortaya koymuştur. Burada Allah’ın iyilik ve yardımının karşılığında şairde bu duygunun oluştuğu görülmektedir.

Med, duygusal öğelerin yansıtılmasında, sözü sesle anlam olarak desteklemede önemli bir uygulamadır. Aşağıdaki beyitte bunu görmek mümkündür:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Çekme dâmen nâz idüp üftâdelerden **vehm** kıl

Göklere açılmasun eller ki dâmânundadır Fuzûlî G. 67/3

Beyitte uyarı ve tehdit medle yansıtılmıştır. Şair, sevgiliden düşkünlerine (âşıklarına) karşı naz ederek eteğini onlardan çekmemesini (onlara ilgisiz davranmamasını) ister. Şayet böyle yaparsa sevgilinin eteğinde olan eller göklere açılacaktır. Şair, sevgiliyi mazlumun duasıyla tehdit etmektedir. Sevgilinin eteğine yapışan, ona yalvarıp yakaran düşkünler, sevgilinin eteğini çekmesiyle boşta kalan ellerini duaya açacaktır. Yalnız buradaki dua, korkutma maksadıyla yapılan bir duadır. Beyitte “vehm” medli kullanılarak seslenme belirgin kılınmış, uyarının şiddeti gösterilmiştir.

Şiirde öncelenen kelimelerde yapılan medler de bir karakter arz etmektedir. Şair, bu tarz beyitlerde dizenin ilk sözcüğünü vurgulayıp pekiştirmek istemektedir. Hatta bunların bir kısmında ulama yapılması mümkünken şairin meddi tercih ettiği görülmektedir. Öncelenen ve med yapılan kelime şiirde fâildir, şairin de yaptığı bu medle fâili vurgulamak istediği söylenebilir⁸. Fuzûlî, aşağıdaki beytinde “aşk” kelimesini böyle kullanmıştır:

⁸ Aynı kullanım Bâkî’nin bir beytinde de vardır:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bir ‘aceb hâlet-durur bu ‘aşk olmaz müstemir

Gâh mihnet **gâh** hasret **gâh** fûrkat **gâh** şevk Bâkî G. 237/2

Bâkî aşkın bir karar üzerinde durmayıp insana bazen keder, bazen hasret, bazen ayrılık, bazen de neşe yaşattığını vurgularken, fâil konumundaki “aşk” kelimesinde ulama yapması mümkün olmasına rağmen meddi tercih etmiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘*İşk*dur ol neş’e-i kâmil kim andandur müdâm

Meyde teşvîr-i harâret neyde te‘sîr-i sadâ Fuzûlî G. 15/2

Aşk, tam bir neşe hâlidir; şarapta, insanı utandıran yahut kızartan hararetin ve neyde sesin etkisinin sebebi daima aşktır, şarap dahi aşktandır. Şair, aşkın etki gücünü anlatırken insanı hem şarapla hem de neyle coşturmanın aşk olduğunu söylemektedir. Aşk, beyitte temel obje olunca hem öncelenerek hem de medli kullanılarak vurgulanmıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘*İşk* erbâb-ı riyâdan zâ’il itmiş gönlümi

Fakr esbâb-ı ‘alâyıktan götürmüş rağbetüm Fuzûlî G. 212/6

Fuzûlî, bu beytinde “aşk”ı ve bu kelimeyle birlikte “fakr”ı öncelemiştir. Şair, her iki kelimeyi mısra başında medli kullanmıştır. Burada dikkati çeken unsur, her iki kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelimenin olmasına rağmen şairin ulama (vasl) yerine meddi tercihidir. Bu da bize şairin meddi belli bir maksatla yaptığını göstermektedir. Beyitte med yapılan bu iki kelime aynı zamanda fâil konumundadır. Aşk, şairin gönlünü riyakârlardan geçirmiştir; şair onlarla aşk sayesinde alakayı kesmiştir. Fakr, şairin dünyaya bağlananlara karşı rağbetini bitirmiştir; şair fakr sayesinde bu kimselerden elini eteğini çekmiştir. Fuzûlî, kısaca dünya ve ona ait şeylerle (masivayla) alakasını kestiğini söylemektedir. Bunu söylerken de kendisine bu imkânı sağlayan aşk ve fakr kelimelerini öncelemiş ve bu kelimeleri med yaparak vurgulamıştır.

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte birçok medli kelime kullanmıştır. Beyitte her bir meddin hususi bir maksat taşıdığı söylenebilir.

(_ . . _ / _ . . _ / _ . . _ / _ . .)

Zârlıgum ‘*ışk*dan *var* Fuzûlî velî

Ol meh-i bî-*mih*rden *rahm* men-i zâre yoh Fuzûlî G. 58/7

Şair, aşktan ağlayıp inlediğini ancak o merhametsiz sevgilinin kendisine merhamet etmediğini söylemektedir. Beyitte ilk medli kelime “zâr”dır. Şair, bu kelimeyi medli kullanarak inlemelerinin çokluğunu ortaya koymuştur. İkinci medli kelime “aşk”tır. Şair, bu kelimeyi de medli kullanarak inlemelerinin sebebini işaret etmiştir. Med yapılan üçüncü kelime “var”dır. Bu kelimedede yapılan med ilk meddin işlevini tamamlamakta, âşğın fazla olan inlemelerini pekiştirmektedir. Ayrıca beyitteki tezdâ belirgin kılmaktadır. Aşktan inlemeleri olan âşğın, bu inlemelere karşı acıması olmayan sevgilinin, eylemleri var-yok tezdâyla belirgin kılınmıştır. Medli dördüncü kelime “bî-mihr”dir. Bu kelimedeki med, istiare yoluyla işaret edilen sevgilinin sevgisizliğini ve merhametsizliğini vurgulamaktadır. Medli beşinci kelime “rahm”dır. Bu

kelimedeki med, merhametsiz olduğu söylenen sevgilinin bu durumunu pekiştirmek içindir. Görüldüğü gibi beytin anlamı ve anlam dünyasında yer alan çeşitli öğeler med yoluyla desteklenmiştir.

Fuzûlî, aşağıdaki beyitte hem meddin hem de imalenin sağladığı ahenkten birlikte faydalanmıştır:

(_ . . _ / _ . _ / _ . . _ / _ . _)

Dehrde hem-tâ sana **var** perî yok dimem

Var güzel çok velî sen gibi hûn-hâre yoh Fuzûlî G. 58/4

Sevgiliye hitaben dünyada ona benzer perilerin var olduğundan bahseden şair, güzelin çok olduğunu ancak bu kadar güzeller arasında, sevgilisi gibi kan dökücü bir güzelin bulunmadığını söyler. Beyitte Türkçe “var” kelimesinde yaptığı iki medle abartma vurgusu içinde güzellerin ve perilerin çokluğundan bahseden şair, sevgilisinin bu çokluk içinde ayırt edici vasfını daha etkili ortaya koymuştur. Bunu koyarken de “sana” zamirinde imale yaparak sevgiliyi vurgulamıştır.

Fuzûlî, birden çok medde yer verdiği bunları bilhassa aynı mısradaki art arda sıralayarak anlama ve duyguya eşlik edecek şekilde kullanmıştır. Şairin şu beytinde bu hususları görmek mümkündür:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey Fuzûlî kalmışam hayretde bilmen neyleyüm

Devr zâlim **baht** nâ-fermân taleb çok ‘**ömr** az Fuzûlî G. 117/7

Fuzûlî hayret içindedir, şaşırıp kalmıştır. Ne yapacağını bilmemektedir. Devir zalim, şairin talihi söz dinlememektedir. Şairin isteği çok, ömrü ise azdır. Beyit, Fuzûlî’nin iç dünyasını ve psikolojisini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda hayret ve şaşkınlık gibi duygular; şikâyet ve ıstırap gibi durumlar medli kelimeler yoluyla sese bürünmüştür. Şair, üç medle beyitte fâil konumundaki kelimeleri vurgularken içinde bulunduğu olumsuz durumu da ortaya koymuştur. Medlerin inşâd esnasındaki tef’ilelerin duraklarıyla örtüşmesi ve hepsinde aynı tef’ileye denk gelmesi, doğal duraklarla bütünlük arz etmesi ayrıca zikredilmesi gereken bir husustur.

Fuzûlî, aşağıdaki beytinde de medli kelimeleri art arda sıralamıştır. Burada da medlerin fâil konumundaki kelimeleri vurguladığı görülmektedir. Tüm medlerin yukarıdaki beyitte olduğu gibi tef’ilelerde aynı yere denk gelmesi ve eşit aralıklarla ses iniş çıkışlarının (uzun-kısa okumaların) olması ahengi artırmıştır. Bu beyitte de farklı duygular, şairin iç dünyası ve psikolojisi yansıtılmaktadır:

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Felekde *mih*r zâ'il *yâr* gâfil '*ömr* müsta'cil

Nedür *tedbîr* bilmen câna yetdüm bî-vefâlardan Fuzûlî G. 226/8

Felekte sevgi geçicidir (güneş zeval bulmaktadır), sevgili bundan haberdar değildir. Bu olumsuzluklara ek olarak ömür de süratle geçmektedir. Şair, bunlara karşı tedbirin ne olduğunu bilmemektedir. Vefasızlardan ölecek hâle gelmiştir. Beyitte şairin şikâyetinde bulunduğu ve psikolojisi üzerinde etkili olan unsurlar yukarıdaki beyitle benzerdir. Bir divan şairinin feleğe ve sevgilinin ilgisizliğine karşı bilindik duruşunu sergileyen Fuzûlî, bunu medli kelimeler tercih ederek etkili bir şekilde söylemesini bilmiştir. Beyitte her meddin işlevsel olduğu görülmektedir. İlk mısraın anlamı doğrultusunda seslenmeye eşlik eden medler, ikinci mısradaki şairin istifham yaparak ortaya koyduğu çaresizliği pekiştirmiştir.

Fuzûlî, aşağıdaki beytinde de medli kelimelere art arda -kısmen paralel ve simetrik bir görünüm içinde- yer vermiştir:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Dost bî-pervâ felek bî-*rahm* devrân bî-sükûn

Derd çok hem-*derd* yok düşmen kavî tâli' zebûn Fuzûlî G. 219/1

Şairin dost diye hitap ettiği kimse, şaire karşı ilgisizdir, felek merhametsizdir. Dünya/zaman hareketlidir, sürekli dönmektedir. Şairin derdi pek çoktur, ancak bu dertleri paylaşacağı bir kimsesi yoktur. Düşman güçlü, şairin talihi ise zayıftır. Beyitte Fuzûlî olumsuz bir tablo çizmiştir. Bu tabloda ön plana çıkarılan unsurlar karşıtlık ve şikâyetlidir. Medli kelimeler, bu karşıtlığı desteklemekte, aynı zamanda şikâyetleri seslenme yoluyla ortaya koymaktadır. Şair, “dost” kelimesiyle hitap ettiği kişiyi vurgularken meddi bir ünlem gibi kullanmıştır. “Bî-rahm” kelimesindeki medle felek nitelenmiş, onun acımasızlığının şiddeti ortaya konmuştur. “Derd” kelimesindeki med, şairin çektiği dertlerin çokluğunu vurgulamada yardımcı olmuştur. “Hem-derd” kelimesindeki med ise bu kadar çok derde rağmen dert ortağının olmamasını, şairin bu dertleri bir tek kendisinin çektiği yönündeki mesajını kuvvetlendirmektedir.

2.1. Nida-Med Kullanımı

Nida, şairin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucunu doğuran olayları ve varlıkları göz önüne getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesi (Dilçin, 1999: 453), söze doğallık ve güzellik katmak için hitap etmesidir (Coşkun, 2010: 206). Şiir, şairin duygularını aktarmada kullandığı bir araç ise nida bu aracın önemli unsurlarından biridir. Zira nida yaşanan duygu yoğunluğunun bir yansıması olduğu için nidaların tespiti şairin yaşadığı

ve okuyucuya hissettirmeye çalıştığı çeşitli duygu yoğunluklarını tespitinde yardımcı olacaktır. Nidanın duygu yönü için Bilgegil (1989: 225-226) şunları söylemektedir:

“Nida zapt olunamayan heyecanların, kendilerini çılgınlık hâlinde dış dünyaya dökmesidir. Alışılanların dışında bir hâlde karşılaşma, teessür hayatında nida ile cevabını bulur. Kalpten bir burkuntu veya sevinç çılgınlıkları hâlinde fişkirir. Fikir, alışmadığı bir sahada hayrete düşer. İfrata varan bir istek veya red, nidada sükûnet yolu arar. Öfke, yakarış, tezellül, tekebbür nida ile lafızdan bir kisve bulur. Pişmanlık, tövbe nidaya tutunarak yükselir. Şüphenin sarsıntıları, nidada plastik bir hâl kazanır. Şevk, nidada parıltılar verir, korku nidada ifadeye geçer.”

Bir ses sanatı olan nidanın medle birlikte yapılması önemlidir. Dilin doğal sonucu olan nidanın şiire ses, ünlem ve hitap kattığı açıktır. Meddin ses yönü düşünüldüğünde şairin nida ve medde birlikte yer vermesinin şiirin hem ses hem de duygu yönüne önemli bir etkisi vardır. Nida ile seslenmeyi yapan şairin med ile ikinci kez seslenme yapması, seslenmenin devamlılığını sağlarken meddi bir ses sanatı hâline de getirmektedir.

Fuzûlî, gazellerinde toplamda 1478 defa medde yer vermiştir. Şair, 21 farklı kelimedede med ve nidaya 38 defa (% 2,6) birlikte yer vermiştir. Burada şairin âhına, aklına, âşığa, bahçivana, bahtına, dalgaya, denize, feleğe, gözyaşına, Hızır’a, muma, nefesine, sevgiliye seslendiği görülmektedir. Bu seslenmelerden bazıları diğerlerine nazaran daha fazla yapılmıştır. Fuzûlî; bahtına (2), çarha (2), şem’e (3), serv (3) ve bî-derd (4) diye seslendiği sevgiliye, aşka (4), eşke (5) yani gözyaşına daha fazla seslenmiştir.

Şair çoğu defa nida ve meddi birleştirerek sevgiliye seslemiştir, sevgiliye seslenirken de şiirine sesin yanında duygusal bir öge de katmıştır. Fuzûlî’nin sevgili dışında en fazla seslendiği ise gözyaşı ve aşk olmuştur. Bunu, şairin şiirlerinin muhteve dünyası ile açıklamak mümkündür. Fuzûlî’nin şiiri lirizmden beslenir, şair sık sık gözyaşından, âhından, aşkından, derdinden ve bunların kaynağı olan sevgiliden bahseder. Şairin meddi ve nidayı bu kelimelerde birlikte yapması duygu dünyasının yansımasıdır. Fuzûlî bu noktada Bâkî’den ayrılmaktadır. Bâkî de Fuzûlî gibi gazellerinde yeri gelince nida ve meddi birlikte kullanmıştır. Bâkî, gazellerinde toplamda 1576 defa medde yer vermiştir. Şair, 24 farklı kelimedede 35 defa (% 2,2) med ve nidaya birlikte yer vermiştir. Bu kelimelerden altısı (âh, aşk, çarh, mâh, serv, yâr) iki şairde de ortaktır. Bâkî, doğrudan (ey yâr, ey dost) veya istiare yoluyla (ey serv-kad, ey mâh, ey mâh-rû, ey gül-‘izâr...) sevgiliye seslenmiştir. Bazen sevgilinin sıfatını (ey şûh, ey şûh-ı şivekâr, ey seng-dil, ey bî-derd) söyleyerek yine onu kastetmiştir. Böylece şair toplamda 19 defa sevgiliye seslenmiştir. Şair, sevgilinin yanı sıra âhına, âşığa, buluta, feleğe, güvercine, rüzgâra da seslenmiştir. Bâkî; çarha (2), mâha (4), dost dediği ve ser-efrâz diye nitelediği sevgiliye (4) daha

fazla seslenmiştir. Fuzûlî'nin seslenmeleri sevgiliden ziyade daha çok kendisine, aşka ve gözyaşına yönelik iken Bâkî'nin seslenmeleri sevgiliye yöneliktir. Her iki şair bu noktada birbirinden ayrılmaktadır.

Meddin nida ile birlikte kullanımının beytin hem ses hem de duygu ögesine etkisi olduğu yukarıda söylenmişti. Her iki şair de yeri gelince meddin bu yönünden faydalanmışlardır. Fuzûlî, aşağıdaki beytinde meddi ve nidayı böyle kullanmıştır:

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Sen **ey rakîb** hazer kıl şerâr-ı âhuma kim

Bu şu'leden seni yakmağa bir zebâne yiter Fuzûlî G. 98/8

Şair, rakibi âhının kıvılcımından sakınması konusunda uyarmaktadır. Zira ateşten bir alev bile rakibi yakmak için yeterlidir. Fuzûlî'nin beytinde hâkim duygu rakibe karşı öfkedir ve şair de bu öfkelerini aktarırken konuşma dilinde de olduğu gibi tehdit eden bir insanın dilinden seslenmeye yer vermiştir. Şair, beyitte rakibe seslenmektedir. Seslenirken de “rakîb” kelimesini medli kullanmıştır. Nidanın ardından medle yapılan seslenme, beyitte farklı duygusal tepkileri (tehdit, küçümseme, öfke) yansıtmıştır. Fuzûlî'nin bu beytinde görülen nida ve medde dayalı ses-anlam ilişkisi Bâkî'nin de bir beytinde vardır:

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Ey çarh gerçi cânuma geçdi cefân okı

Ammâ hadeng-i âhuma sen de nişânesin Bâkî G. 382/6

Fuzûlî, rakibi; Bâkî, feleği tehdit etmiştir. Fuzûlî, rakibi âhının kıvılcımıyla yakmakla; Bâkî, feleği âhının okuyla hedef almakla tehdit etmiştir. Bâkî içine işleyen, çarhın eziyet okuna karşı tepkisini yansıtmıştır. Çarh da şairin âhının okuna hedefidir. Şair, “çarh” kelimesini hem harp yayı hem de felek anlamını kastedecek şekilde kullanmıştır. Çarha seslenen şair, ilgili kelimeyi aynı zamanda medli tercih etmiştir. Beyitte hâkim duygu öfkedir ve şair de bu öfkelerini yansıtırken konuşma dilinde olduğu gibi tehditte bulunurken seslenmeye yer vermiştir. Şair, canına geçen⁹ eziyet okuna karşı çarhı (feleği) bir gün âh okuna hedef yapmakla tehdit etmiştir.

Bâkî, yukarıdaki beytinde gelenekte âhın göğe doğru yükselmesi inanişından faydalanarak âhını feleğe doğru atılan bir ok gibi tasavvur etmişti. Bu inaniş Fuzûlî'de de vardır:

⁹ Şair, “geçdi” kelimesinde yaptığı imaleyle de bu okun içinde çok derinlere kadar geçtiğini, içinde yer ettiğini vurgulamıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Âhını **ey mâh** ‘uşşâkun yitürme göklere

Derd ehlinün nişân-ı tîr-i âhı olmağıl Fuzûlî G. 178/3

Fuzûlî, beyitte “ey mâh!” nidasıyla istiare yaparak sevgiliye seslenmiştir. Sevgili, âşıkların âhına karşı uyarılmış, ona âşıkların âhını göklere ulaştırmaması söylenmiştir. Zira dert sahiplerinin âhının okunun nişanı olabilir. Burada, Fuzûlî’nin sevgiliye yönelik hem bir uyarısı hem de bir tehdidi söz konusudur. Fuzûlî de tıpkı Bâkî gibi âhının okuna hedef olmakla muhatabını uyarırken muhatabına “ey” nidasıyla seslenmiş, nidanın ardından “mâh” kelimesini medli kullanarak seslenmesini devam ettirmiştir¹⁰. Bu seslenme beyitte farklı anlam ilişkileri içinde değerlendirilebilir: Evvela ünlemin ve medli kelimenin art arda yer alması, yapılan seslenmeyi ve göğe doğru yükselen âh tasavvurunu desteklemektedir. Zira seslenme oldukça uzaktaki -mâh denilen- sevgiliye yöneliktir. Bu seslenme, uzaktaki yani gökteki ay olarak düşünülen sevgilinin konumunu da desteklemektedir. Her iki şairin benzer duygusal tepkilerinde benzer uygulamalara yer vermeleri müşterek zevklerinin yansımasıdır.

Fuzûlî aşağıdaki beytinde bahtına seslenmiştir. Şair bahtından yardım dilemektedir. Aksi durumda şairin gönlünün mutluluğu mümkün değildir. Bu hâliyle sevgili dertsiz iken şairin kendisi dertlidir. Sevgili dertsiz, âşık da dertli olduğu sürece gönlü mutlu olmayacaktır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kıl meded **ey baht** yoksa kâm-ı dil mümkün değil

Böyle kim ol dil-rübâ bî-**derd**dür ben **derd**mend Fuzûlî G. 64/2

Fuzûlî beyti baştan sona sese dayalı öğelerle kurmuştur. Nida ve meddi art arda seslenme içinde kullanan şair, “meded” kelimesinin “aman, eyvah” anlamıyla da aynı zamanda bir nida yapmıştır. İkinci mısradaki bu nidalara ek olarak “derd” kelimesi iki defa medli tercih edilmiştir. Bu kullanım, şairin dertlerinin fazlalığını, sevgilinin bu dertler karşısındaki dertsizliğini tezada dayalı sunmada etkili olmuştur. Fuzûlî’nin bu beytinde görülen seslenme farklı anlam dünyası içinde Bâkî’de de vardır:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Beni öldürdi firâkun meded **ey dost** yitiş

Hele bir pâre dahı tende harâret bâkî Bâkî G. 525/3

Fuzûlî, bahtını; Bâkî, sevgiliyi yardıma çağırmıştır. Bâkî, “ey dost!” diyerek sevgiliye seslenmektedir. Ayrılıktan dolayı âşık zor durumdadır, ayrılık onu öldürecektir. Sevgiliye yetiş,

¹⁰ Şairin ikinci mısradaki “derd ehlinün” tamlamasında ulamaya rağmen med yapmayı tercih etmesi beyitteki uyarının tonunu desteklemekte, beytin ses dünyasına katkı yapmaktadır.

yardım et diyerek seslenilmektedir. Med ve nida ile şair zor durumdaki âşığın yardım sesini yansıtmıştır. Beyitte zor durumda olan âşığın âdeta uzaktaki sevgiliye yetiş diye yalvarması, yardım ığı med ve nidaya birlikte yüklenmiş gibidir. Şair, şiirdeki ses ögesini med ve nida ile yansıtmıştır.

Fuzûlî'nin en fazla medli kullandığı kelimelerden biri de eşk yani gözyaşındır. Şair, şu beytinde gözyaşına seslenmiştir:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Mevc ile gönlümi **ey eşk** kopar yanumdan

Nâle ile başum ağrıtdı bu **bîmâr** benüm Fuzûlî G. 192/5

Şair, gözyaşından dalgalarıyla gönlünü yanından alıp götürmesini ister. Zira hasta gönlü inlemeleriyle âşığın başını ağrıtmıştır. Şair gönlünü inleyen bir hastaya benzetmiştir. Gönül, bu inlemeleriyle âşığın yani Fuzûlî'nin başını ağrıtmaktadır. Baş ağrıyan, gönlü inleyen âşık gözyaşından yardım istemiş ve ondan gönlünü kopararak götürmesini dilemiştir. Beyitte şairin gönlüne yönelik şikâyeti ön plandadır. Beytin hakikatinde müşkülünden, ağrısından ve sızısından dolayı şikâyette bulunan ve yardım isteyen birinin yalvarıp yakarması söz konusudur. Yalvarıp yakarma yardım edecek kişiye yöneliktir. Şairin de burada gözyaşından yardım istediği görülmektedir. Bu sebeple şair gözyaşına “ey” nidasıyla seslenmiş, yakarışını “eşk” meddiyle sürdürmüştür¹¹.

Bâkî de Fuzûlî gibi nida ve meddi birlikte kullanarak ses-anlam ilişkisini başarılı bir şekilde kurmuş, duygusal tepkilerini ve ses ögesini bu şekilde yansıtmıştır. Şair, şu beytinde servi boylu sevgiliyi gül bahçesine davet etmiştir. Sevgili, gül bahçesine gelirse şehirde olmayacak ve dolayısıyla bütün uzun boylu güzeller onun yokluğunu anlayacaktır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bir kadem bas lutf ile gel gülşene **ey serv**-kad

Bileler eksüklüğün her serv-i bâlâ **semt** semt Bâkî G. 23/5

Şair, beyitte “ey serv-kad!” diyerek nida yapmıştır. Ayrıca serv kelimesini medli kullanarak hem sevgilinin boyunun uzunluğunu pekiştirmiş hem de nida ile meddi birleştirerek sevgiliye karşı yapılan seslenmeyi belirgin kılmıştır. Med ve nida sevgiliye yönelik yakarışı vurgulamıştır. İkileme şeklinde kurulan redif ve ikilemeyi oluşturan “semt” medli kelimesi de beytin ses ve anlam dünyasını genişletmiştir. Şu beyitte hem meydan okuyan hem de umut içindeki çaresiz âşığın ruh dünyası yansıtılmıştır:

¹¹ Şair, ikinci mısradaki “bîmâr” kelimesinde meddi vurgulama işlevinde kullanmıştır. Nitekim bu doğrultuda şair “bîmâr” kelimesini “bu” ile işaret ederek sınırlandırmış, med ve işareti birlikte kullanarak ilk mısradaki şikâyet ettiği gönlü vurgulamıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Başımı alur giderdi Bâkî derdünden senün

N'eyesün **ey serv**-kad ümmîd-i vaslun **bağlar** Bâkî G. 176/5

Âşık, sevgilinin verdiği dertler karşısında başını alıp gidebileceğini ancak servi boylu sevgiliye kavuşma umudunun onu engellediğini söylemektedir. Beyitte “bağla-” fiilinin “durdur-, engelle-” anlamı dışında gerçek anlamı düşünüldüğünde âşığın kavuşma ümidinin ipiyle âdeti bağlı olduğu için gidemediği sonucu da çıkmaktadır. Burada şair, Türkçe bir kelime olan “bağla-” fiilinin ilk hecesinde med yaparak bağlamanın sıklığını başka bir deyişle kavuşma ümidinin kendisini ne denli engellediğini vurgulamıştır. Bâkî, ikinci mısradaki çaresizliğini, sesini hatta sitemini “ey serv-kad!” söz grubuyla ortaya koymuş gibidir.

Sevgilinin yanağındaki benin ve ayva tüyünün özelliği fitne ortaya çıkarmasıdır. Bâkî de aşağıdaki beytinde ortalığı birbirine katan ben ve ayva tüyünün ne yaptığını sormaktadır:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Fitneler kaynadup **ey dost** n'ider hâl u hatun

Gönül almağa ruhun eylediği **âl** yiter Bâkî G. 151/2

Sevgilinin yanağının gönül almaya (kandırmaya) yaptığı hile kâfidir yahut sevgilinin yanağının kırmızılığı âşığın gönlünü almak için yeterlidir. Beyitte türlü güzellik unsurları zikredilen sevgili, “dost” hitabıyla vurgulanmıştır. Şair, “ey dost!” diyerek bir yandan sevgiliye seslenmekte, bir yandan da sevgilinin fitneler koparan güzellik unsurları karşısında yakarmakta, sevgilinin ne yaptığını sorgulamaktadır. Şair, nida ve medli kelimeye birlikte yer vererek konuşma dilinde bir insanın istemediği veya öngörmediği bir durumla karşılaşınca yaşadığı şaşkınlığı yansıtmıştır.

2.2. İşaret Sıfatı-Med Kullanımı

Şairler meddi vurgulama işlevinde kullandıkları zaman medli kelimedden önce işaret bildiren kelimelere (bu, şu, o, ol) yer vermişlerdir. Bu şekildeki bir kullanımın anlam ile ilişkisi vardır. Zira işaret bildiren kelimelerin görevi, dikkati işaret edilen unsura çekerek onu göstermek, bazen de fâili işaret ederek vurgulamaktır. İşaret yoluyla vurgulanan kelimenin medli kullanılması bu vurgulamayı daha belirgin kılmaktadır.

Fuzûlî, gazellerinde 59 defa (% 4) medli kelimedden önce işaret sıfatı kullanmıştır. Şair 38 farklı kelimeyi bu şekilde işaret etmiştir. Fuzûlî’de bu kullanım çoğunlukla sevgiliyi (fâili) işaret edip vurgulamak içindir. Şair, 33 defa (% 56) sevgiliyi işaret etmiştir. Şairin sevgiliyi işaret ederken yer verdiği medli kelimeler bazen doğrudan onu bazen de onun bir güzellik

unsurunu karşılamaktadır. Bu kelimeler şunlardır: şûh, hûr, şem', ruhsâr, hurşîd, bî-mihr, şâh, seng-dil, bî-derd (2), hûb (2), la'l (2), serv (8), mâh (10).

Bu kullanım Bâkî'de de görülmektedir. Bâkî, Fuzûlî'den daha az bu kullanıma yer vermiş olsa da Bâkî'deki örnekler Fuzûlî'den daha işlevseldir. Bâkî, 35 defa (% 2,2) medde yer verdiği 29 farklı kelimedede, kelimededen önce işaret sıfatı kullanmıştır. Bu kelimelerden bir kısmının (bâb, bîmâr, la'l, mâh, müşg-bû, rûh, rûzgâr, serv, şem', şûh) Fuzûlî ile aynı olduğu görülmektedir. Bâkî bu kullanıma çoğunlukla sevgiliyi işaret etmek için yer vermiştir. Fuzûlî 33 defa sevgiliyi (% 56) işaret ederken Bâkî 15 defa (% 43) sevgiliyi işaret etmiştir. Bâkî'nin sevgiliyi işaret ederken medli kullandığı bazı kelimeler şunlardır: sîm-sâ'id, la'l, serv, şûh, şîmşâd, müşg-bû, nergis-i hûn-rîz, gamze-i ser-tîz, şem', âfitâb, mâh (2), sîm-ber (2).

Fuzûlî aşağıdaki beyitte kafiyeyi oluşturan kelimeleri medli kelimelerden seçmiştir. Şair, kafiyeli kelimeleri ayrıca "ol" işaret sıfatıyla belirgin kılmıştır:

(. . . _ _ / . . . _ _ / . . . _ _ / . . . _ _)

Mihri gönlümde nihân olduğın ol **mâh** bilür

Kimse bilmez fukarâ sırrını ol **şâh** bilür Fuzûlî G. 89/1

Şairin gönlünde sevginin gizli olduğunu ay gibi olan sevgili bilmektedir. Fakirlerin sırrını kimse bilmez iken o hükümdar (sevgili) bilmektedir. Beyitte vurgulanan her iki şeyi de yalnız sevgilinin bildiğidir. Bu doğrultuda işaret sıfatıyla sınırlandırılıp dikkatler önce sevgiliye çekilmiş, sonra da kelimeler medli kullanılarak sevgili ikinci kez vurgulanmıştır.

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Ol **seng**-dile nâle vü zârün eser itmiş

Ey dil sana **bu zevk** yeter tâ eserün var Fuzûlî G. 75/4

Yukarıdaki beyitte taş gönüllü bir sevgili anlatılmıştır. Sevgili taş gönüllü olsa da âşğın inleme ve feryatları sevgiliye tesir etmiştir. Gönül bunun için sevinmektedir. Zira sevgilide artık izi vardır. Beyitte med, imale ve nida ile sağlanan bir ahenk vardır. Şair, ikinci mısradaki "bu" işaret sıfatında imale yaparak "zevk" kelimesini belirgin kılmıştır. Daha sonra bu kelimeyi de medli kullanmıştır. Med, şairin sevgilinin gönlünde iz bırakmış olmaktan dolayı duyduğu sevinci ortaya koymaktadır. İlk mısradaki işaret sıfatı ve med art arda yer almıştır. Şair, işaret sıfatı ve med yoluyla sevgiliyi vurgulamıştır. Med, ayrıca sevgilinin "taş gönüllü" olma vasfını abartma vurgusu içinde ortaya koymuştur.

(_ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _)

Feryâduma ol kâmeti şîmşâd yitişmez

Benzer ki anun gûşına feryâd yitişmez Bâkî G. 201/1

Bâkî, beyitte hem “şimşâd” hem de “feryâd” kelimelerini medli kullanmıştır. Sevgilinin boyu mübalağa ile feryâdın yetişemeyeceği kadar uzun gösterilirken medle de bu uzunluk pekiştirilmiştir. Sevgilinin ağlayıp inlemesine yüz vermediğini, ilgilenmediğini söyleyen şair, bunu hüsn-i ta’lil içinde feryâdının onun kulaklarına yetişmemesine bağlar. Feryâd kelimesindeki med, inlemenin çokluğunu ve şiddetini vurgulamıştır. Şair, bu kelimeyi birinci mısraın başında ve ikinci mısraın sonunda, şiirin kafiyesinde tekrarlayarak da belirgin kılmıştır. Buna rağmen bu kadar çok inleme sevgilinin kulağına ulaşmaz diyerek de bir karşıtlık oluşturmuştur. Feryâdın çokluğu ve yüksekliği karşısında başı yukarılarda, mağrur, âşığının feryadına kulak asmayan, boyu uzun bir sevgili vardır ve şair ilk mısrada işaret sıfatı ve medle bu sevgiliyi vurgulamıştır.

Bâkî, Sultan Murad Han’a seslendiği bir beytinde mutluluk ışığının daima muradına ermiş sultanın üzerine yansıdığını, feleğin hükümdarı kıskandığını (gıpta ettiğini) belirtir:

(_ _ . _ / . _ _ / _ _ . _ / . _ _)

Reşk eylesün zamâne Sultân Murâd Hâna

Hep pertev-i sa’âdet ol *kâmkâre* düşmiş Bâkî G. 216/7

İlk mısrada şair, Sultan Murad’ı ismiyle zikretmiştir. İkinci mısrada ise “ol kâmkâre” diyerek hükümdarı işaret etmiştir. Şair, işaret sıfatıyla göndermede bulunurken medle de bunu vurgulamıştır.

Bâkî, sevgilinin kederin afyonunu panzehir (macunlu afyon) olarak kendisine göstermemesini ister. Zira şair o tiryâkden vazgeçmiştir.

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Gamun afyûnını tiryâk diyü bana ‘arz itme

Yüri sağ ol benüm ‘ömrüm ben ol tiryâkden geçdüm Bâkî G. 316/3

Bâkî her iki mısrada “tiryâk” kelimesinin son hecesini medli kullanmıştır. Beyitte anlam bu kelime üzerine kurulmuştur. Şair ikinci mısrada “ol tiryâk” diyerek ilk mısrada kendisine panzehir olarak sunulan kederin afyonunu işaret etmiştir. Burada işaret ve meddin birlikteliği, birli söz tekrarı “tiryâk” kelimesini vurgulamak içindir.

Bâkî’nin işaret ve med yoluyla mısralar arası kurduğu anlam ilişkisi ve buna dayalı olarak bir kelimeyi işaret edip vurgulama şu beyitte de vardır:

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Kapunda nâle kılmamağa ihtiyâr yok

Va’llâhi bî-günâhın efendi bu *bâbda* Bâkî G. 469/5

Sevgilinin kapısında elinde olmadan feryat eden şair, sevgiliye bu konuda masum olduğunu söylemektedir. Beyitte bazı heceler medli tercih edilmiştir. İlk mısradaki “ihtiyâr” kelimesinin son hecesindeki med, seslenmenin yanı sıra âşğın feryat konusunda iradesinin yokluğunu vurgulamaktadır. İkinci mısradaki “bâb” kelimesindeki med ise seslenmenin yanı sıra sevgilinin kapısını vurgulamıştır. Kelimeyi tevriyeli kullanan şair, “bu” işaret sıfatıyla hem ilk mısradaki bahsettiği sevgilinin kapısında feryat etme hadisesini işaret etmiş hem de kelimenin kapı anlamıyla, sevgilinin kapısında masum olduğunu belirtmiştir.

2.3. Med-Çokluk Eki Kullanımı

Meddin bir görevi de abartma vurgusu¹² işlevinde kullanılmasıdır. Meddi bu işlevde kullanırken şair, medli kelimedeki çokluk ekine yer vererek abartmayı daha da artırmıştır. Bu yolla şair çokluk, fazlalık, uzunluk ifade ederken her iki unsurdan birlikte faydalanmasını bilmiştir. Fuzûlî, 40 farklı kelimedeki 70 defa (% 4,7) med ve çokluk ekine birlikte yer vermiştir. Bunlar arasında özellikle güzellerden bahsedilirken yer verilen “hûb (10), hûb-rû (2), hûb-sûret (1), mahbûb (4), dost (5)” kelimelerinden sonra çokluk ekinin yer aldığı görülmektedir. Bâkî de medden sonra çokluk ekine yer vermiştir. Bâkî, 59 farklı kelimedeki 91 defa (% 5,7) med ve çokluk ekine birlikte yer vermiştir. Bu kullanıma Bâkî, Fuzûlî’den daha fazla yer vermiştir. Bâkî bilhassa yaralarının çokluğunu, zincirin uzunluğunu vurgularken bu kullanımı tercih etmiştir. Her iki şair arasında ortak kullanılan “âh, dâğ, dost, hûb, mest, rind, serv, şâh” gibi kelimeler vardır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

‘İşk ser-gerdânyam göğsümde bin bin dâğlar

Bir sipîhr-i sâ’irem sâbit cemî’-i ahterüm Fuzûlî G. 195/4

Fuzûlî, bu beytinde göğsündeki yaraların çokluğunu farklı yollarla ortaya koymuştur. Şair, aşktan başı dönmüş bir şekilde göğsündeki binlerce yara ile seyreden bir felek gibidir; yaraları da tüm hareketsiz yıldızlardır. Beyitte vurgulanan âşğın yaralarının çokluğudur. Şair de bu doğrultuda gökyüzündeki yıldızlarla göğsündeki yaralar arasında leff ü neşre dayalı bir münasebet kurmuştur. Ayrıca “bin bin” ikilemesiyle de yaraların çokluğu abartılmıştır. Bu abartmayı arttıran diğer unsurlar ise medli “dâğ” kelimesinin çokluk ekiyle birlikte kullanımındadır. Böylece şair yaralarının çokluğunu farklı yollardan vurgulamıştır. Beyitte med, sestem ziyade anlama yaptığı katkı ile ön plandadır.

Fuzûlî, aşağıdaki beytinde de yaralarından bahsetmiştir. Şair, yaralarının çokluğunu vurgularken yukarıdaki beyitte görülen yolları denemiştir.

¹² Bu tabir Dilçin (2010: 250) tarafından Fuzûlî’nin bazı beyitlerinde aruz uygulamalarının işlevinden bahsedilirken kullanılmıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Zahmlardan bin ağız açdum edâ-yı şükr için

Her okun bir ni'met-i gayr-i mükerrerdür bana Fuzûlî G. 13/5

Sevgilinin her oku âşık için tekrarı olmayan bir nimettir. Bu sebeple şair nimete karşılık şükrünü eda etmek için yaralarından bin ağız açmıştır. Beyitte “bin ağız” ifadesiyle ağızla yarayı görüntü bakımından ilişkilendiren şair, aynı zamanda yaraların çokluğunu da vurgulamıştır. Bu çokluğu “zahm” kelimesindeki med ve kelimeye getirilen çokluk eki pekiştirmiştir. Bu beyitte de med, sestem ziyade abartma vurgusu ve anlama yaptığı katkı ile ön plandadır.

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Dem-â-dem **cevr**lerdür çekdiğüm bî-**rahm** bütlerden

Bu kâfirler esîri bir müselmân olmasun yâ Rab Fuzûlî G. 24/2

Fuzûlî, daima put yapılı merhametsiz güzellerden eziyet çekmektedir. Şair, bir Müslüman'ın bu kâfir yapılı güzellerin esiri olmamasını dilemektedir. Beyte göre âşık kimliğindeki şaire merhametsiz güzeller eziyet etmektedir. Şair, bu güzellerin yaptığı eziyetin fazlalığını ortaya koyarken “cevr”i çokluk eki ile birlikte kullanmıştır. Bu kullanım şairin çektiği eziyetleri abartma vurgusu ile ortaya koymaktadır. Şairin “cevr” kelimesiyle aynı ses yapısına sahip “rahm” kelimesini medli kullanımı da anlama abartma yönünden katkı sağlamıştır. Şair, medli bu kelimeler yoluyla güzellerin ne kadar merhametsiz olduğunu vurgulamıştır.

Bâkî de meddi ve çokluk ekini birlikte kullanarak anlama abartma yönünden katkı yapmıştır. Bâkî'de bu kullanım daha çok belli kelimeler etrafında yoğunlaşmıştır. Bunlardan biri Fuzûlî'nin de bu şekilde kullandığı “dâğ” kelimesidir. Bâkî sık sık âşığın yaralarını ifade ederken bu kelimeyi medli tercih edip kelimeye çokluk eki getirerek hem yaralarının çokluğunu vurgulamış hem de beytin anlam dünyasına katkı sağlamıştır.

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Açıldı **dâğ**lar sînemde çâk itdüm girîbânım

Mahabbet gülşeninde açılan gül-nârı görsünler Bâkî G. 55/3

Şair beyitte sinesinde açılan yaralardan bahsetmektedir. Bu yaralarla yakasını yırtan şair, muhataplarını aşk bahçesinde açılan nar çiçeği gibi olan yaralarını görmeye çağırır. Şairin amacı sinesindeki yaraların çokluğunu göstermektir. Bunun için “dâğ” kelimesinde med ve çokluk ekine birlikte yer vermiştir.

Bâkî'nin bu kullanımda sıkça yer verdiği kelimelerden bir diğeri de “zincir”dir. Şair bu kelimeyi aynı yapıda kullanarak zincirin uzunluğunu ve sıklığını tezada dayalı bir ilişki içinde

kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin perçeminin kemendini arzu ettiğini, çılgın gönlünü bağlayıp alikoysalar bile zincirlerle onu tutamayacaklarını söylemektedir:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ârzû eyler kemend-i kâkül-i cânâneyi

Bağlasan zencîrler tutmaz dil-i dîvâneyi Bâkî G. 509/1

Beyitte eskiden delilerin ellerine ve ayaklarına zincir vurulmasından bahsedilmektedir. Bu zincirler ne kadar sıkı ve uzun olursa olsun âşığın çılgın gönlünü durduracak güçte değildir. Şair, “zincir” kelimesinde med ve çokluk ekinin birlikteliği ile âşığın deli gönlüne sıkıca bağlanan uzun zincirlerin buna rağmen onu durduramayacağını söylemiştir. Şair, medli “ârzû” kelimesiyle de mana bakımından tezadı desteklemiş, zincirlerin varlığına rağmen içindeki şiddetli arzu ile sevgilinin perçeminin kemendini istediğini vurgulamıştır¹³.

Bâkî aşağıdaki iki beyitte güzellerin sayıca fazlalığını med ve çokluk eki birlikteliği ile vurgulamıştır:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Dil-rübâlarla ‘aceb kesreti var her yolun

Geçemez *hûbl*arından gönül İstanbûlun Bâkî G. 267/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mâh-rûlar bî-‘aded ‘âşık-ı rûsvâyı ben

Yitmeye bin pâre kılsam bu dil-i şeydâyı ben Bâkî G. 381/1

İlk örnekte, İstanbul’da her yolun şaşırtıcı derecede güzellerle dolu olduğu, bunun için gönlün İstanbul’un güzellerinden vazgeçemediği söylenmiştir. İkinci örnekte, ay yüzlü güzellerin sayısız olduğu, perişan âşık olarak ise sadece şairin kendisinin bulunduğu söylenmiştir. Şair, deli gönlünü bin parça etse bile o güzellere yeterli olmayacaktır. Her iki beyitte meddin abartma vurgusu içinde çokluğu, fazlalığı yansıtan bir işlevde kullanıldığı görülmektedir.

¹³ Bâkî aşağıdaki beyitlerinde de “zincir” kelimesinde med ve çokluk ekine birlikte yer vererek zincirin uzunluğunu ve sıklığını beyitte anlam bakımından zıtlık oluşturacak şekilde kullanmıştır:

(_ . _ / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Dîvânelik zamânıdır âvâre gönlini

Zencîrlerle zabt idemez *cüy*bârı gör Bâkî G. 122/5

(_ . _ / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Gülşende kûyun işideli serv oturmadı

Zencîrlerle bağladılar *âb* turmadı Bâkî G. 521/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Su gibi zencîrler tutmaz dil-i dîvâneyi

Hâsılı âvâralık vakti bahâr eyyâmıdır Bâkî G. 123/4

2.4. Tekrarlı Med

Günlük hayatımızda kullandığımız birçok deyim ve atasözünde, bilmecelerde, tekerlemelerde, dilimizden düşürmediğimiz şarkı ve türkülerde; vurgulamak, pekiştirmek, belirgin, etkili ve estetik kılmak istediğimiz mesajlarımızda, konuşmalarımızda, edebî bir değeri olan eserlerde yer verdiğimiz tekrarlar, anlatım açısından oldukça önemli bir yere sahiptir (Kaplan, 2017: 35). Tekrarlar, edebî bir değeri olsun veya olmasın düz yazı, şiir ya da günlük dilde insanoğlunun duygu ve düşüncelerini aktarırken, güçlü ve etkileyici bir anlatım sağlayabilmek için yararlandığı anlatım yollarından biridir (Üstünova, 2004: 3017). Türk edebiyatının her döneminde şairler, ahengi sağlamak, anlamı pekiştirmek, güçlendirmek ve zenginleştirmek amacıyla tekrarlardan yararlanmışlardır (Üstünova 1998: 464). Fuzûlî'nin şiirlerinde de söz tekrarlarının oldukça önemli bir yeri vardır. Fuzûlî, şiirlerinde birli, ikili, üçlü söz tekrarlarını düz veya çapraz bir şekilde oldukça sistemli bir şekilde yapmıştır¹⁴. Bu sistem içinde Fuzûlî'nin birli söz tekrarı içinde yer verdiği kelimeyi her iki mısradan birden medli kullanması, onun med uygulamasında dikkati çeken bir yöndür. Öyle ki Fuzûlî bu uygulamaya 50 defa (% 3,4) yer vererek Bâkî'den belirgin bir şekilde ayrılmıştır. Aynı kullanım Bâkî'de yalnızca 9 defa (% 0,6) yer almaktadır. Tekrarlı med diyebileceğimiz bu uygulamada şair söz tekrarıyla vurguladığı kelimeyi medli kullanarak hem ahengi sağlamış hem de anlamı pekiştirmiştir.

Aşağıdaki beyitte Fuzûlî “rûzgâr” kelimesine birli söz tekrarı içinde her iki mısradan yer vermiştir:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

*Rûzgâr*um hoş geçerdî *âh* kim devrân dönüp

Oldı ahvâlüm harâb ol *rûzgâr*um kalmadı Fuzûlî G. 284/5

İlk mısraın başında yer alan kelime aynı zamanda şiirin kafiyesinde tekrarlanmıştır. Anlam bu kelime üzerine bina edilmiştir. Şair, vaktinin hoş geçtiğini ancak zamanın değişip hâlinin harap olduğunu, o zamanının (rûzgârının) kalmadığını söylemektedir. Beyitte duygusal ögeler içinde şair, değişen bir durumdan duyduğu üzüntüyü ve muradının aksi istikametinde dönen feleğe yönelik şikâyetini dile getirmektedir. Şair, güzel geçen zamanlarını yâd etmektedir. Beyitte duygusal ögeler seslenmeye dönüşen tekrarlı medle vurgulanmıştır. Şair, ikinci mısradan işaret bildiren kelimeyi medli kelimedenden önce kullanarak ilk mısradan vurguladığı geçip giden güzel günlere göndermede bulunmuştur.

¹⁴ Bu konuda yapılmış bir çalışma için bk. Dilçin, C. (1992). “Fuzulî'nin Şiirlerinde Söz Tekrarlarına Dayanan Bir Anlatım Özelliği.” *Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, X (1), 77-114.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Eşk mevci gezdürür her dem ten-i hâşâkümi

Mümkün olmaz **eşk** tahrîkiyle teskînüm benüm Fuzûlî G. 207/4

Şairin gözyaşı dalgası her an onun çöpe benzeyen vücudunu oradan oraya sürüklemektedir. Bu kadar çok gözyaşını harekete geçirmesine rağmen şairin rahatlaması mümkün olmamaktadır. Şairin vücudunu oradan oraya sürükleyen gözyaşındır, ona ferahlık vermeyen de gözyaşındır. Şair, gözyaşını vurgulamaktadır. Bu sebeple fâil konumundaki “eşk” ilk mısraın başında ve ikinci mısradaki tekrarlanmıştır. Şair tekrarladığı kelimeyi iki defa medli kullanarak hem fâili vurgulamış hem de gözyaşlarının çokluğunu pekiştirmiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Senden itmem **dâd** cevrun **var** lutfun yok diyüp

Mest-i zevk-i şevkunam birdür yanumda **var** yok Fuzûlî G. 59/2

Fuzûlî, bu beyitte tekrarlı meddi “var” kelimesinde yapmıştır. Şairin bu kelime med yapması anlamı pekiştirmek içindir. Zira şair sevgilinin eziyeti var, ihsanı yok diye ondan sızlanmadığını; (Allah aşkıyla) gönlünde meydana gelen coşkunun zevkinin sarhoşu olarak var ve yokun yanında aynı değerde olduğunu belirtmektedir¹⁵. Şair, “cevrun var” derken yaptığı medle sevgilinin eziyetinin çokluğunu vurgularken “lutfun yok” ifadesinde med yapmayarak âdeta onun âşığa yönelik ihsanının hiç olmadığını söylemek istemiştir.

Aşağıdaki beyitte sistemli bir söz tekrarı vardır. Şair, ilk mısraın sonunda yer alan “ışk” kelimesini ikinci mısraın başında tekrarlamıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Nice sûret bağlasun gönlüm halâs-ı **ışk**dan

İşkdur bir **hâl** kim ol hâle gönlümdür mahal Fuzûlî G. 179/2

Şair, gönlün aşktan kurtulmuş bir şekle giremeyeceğini zira aşkın bir hâl olduğunu ve gönlünün de bu hâl için mekân olduğunu söyler. Şair, mesajını aşk-gönül üzerine kurmuştur. Bu doğrultuda, “ışk” kelimesinde tekrarlı med yapmayı tercih etmiştir.

Fuzûlî kadar yoğun olmasa da Bâkî de tekrarlı meddin vurgulama işlevinden faydalanmıştır. Bâkî, aşağıdaki beytinde Fuzûlî’nin “ışk” kelimesinde yaptığı sistemli söz tekrarını, aynı sistemde “câm” kelimesinde yapmıştır:

¹⁵ Fuzûlî’nin yukarıdaki beyitte var-yok ekseninde kurduğu anlam ilişkisi ve “var” kelimesinde yaptığı tekrarlı med şu beytinde de vardır:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Var fikrin yok gamın çekmek nedür bir câm ilen

Bî-haber kıl kim bana bir ola yokluğ **var**lığ G. 149/2

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bezm-i şevkun içre devr eyler felek bir *câmdur*

Câmda bir cür'adur 'aşkun şarâbindan şafak Bâkî G. 243/3

Aşk meclisi içinde dönüp dolaşan gökyüzü bir kadehtir, şafak ise (rengi münasebetiyle) aşkın şarabından bu kadehte bir damladır. Şair, beyitte hayalini kadeh merkezinde kurmuştur. Bunun için de kadehi tekrarlı medle vurgulamıştır.

3. Sonu “Nun”la Biten Hecelerde/Kelimelerde Med

Arapça ve Farsça kelimelerde ünsüz, uzun ünlü ve ünsüzle kurulan heceler medli heceler olarak kabul edilmiştir. Ancak bu hece yapısında olmasına rağmen sonu “nun” harfiyle biten hecelerde med yapılmayacağı, yapılan medlerin de aruz hatası olacağı söylenmiştir. Kural böyle olmakla birlikte şairler uygulamada “nun”la biten hecelerden sonra med yapmakta bir sakınca görmemişlerdir (İpekten, 1994: 136-137). Şairler az da olsa “-ûn, -în, -ân” gibi hecelerde med yapmışlardır, dolayısıyla bu medleri yanlış olarak nitelerken dikkatli olmak gerekir (Aksoyak, 2008: 397; Saraç, 2010: 213). Fuzûlî, bu genel kurala büyük oranda uymuş bir şairdir. Şair, üç kelimedede yaptığı (4) medle kuralın dışına çıkmıştır. Bu kelimeler, “**cân**, **hân**mân, ser-gerdân” olup med yapılan söz konusu heceler “elif+nun”la sona ermektedir. Şairin 2 defa med yaptığı “hânmân” kelimesinin “hânümân” şeklindeki telaffuzu da dikkate alındığında şairin kelimeyi bu şekilde de değerlendirdiği söylenebilir. Toplamda 1478 defa meddi kullanan bir şairin yalnızca 4 defa (% 0,2) bu şekilde med yapması, şairin söz konusu med kuralına büyük oranda uyduğunu göstermektedir.

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Görüp dîvârlarda *kûh*-ken nakşın dimen 'âşık

Benem 'âşık ki dutdum *deşt* terk-i *hân*mân itdüm Fuzûlî G. 199/4

Yukarıdaki beyitte Fuzûlî, dört farklı kelimeyi medli kullanmıştır. Bu kelimelerden birinin ilk hecesi “elif+nun”la sona ermektedir. Söz konusu medlerin tamamı bir tef'ilenin sonuna, diğer tef'ilenin başına denk gelmiştir. Şair, *mefâilün* tef'ilesinin sonunda yaptığı medli okumayla hem kapalı hece hem de bir sonraki *mefâilün* tefilesi için açık hece sağlamıştır.

Bâkî, sonu “nun”la biten ve medli okumaya müsait hecelerde Fuzûlî'ye nazaran daha esnek davranmıştır. Gazellerinde toplamda 1576 defa medde yer veren şair, hece sonu “nun”la biten on beş farklı kelimedede 22 defa (% 1,4) med yapmıştır. Bâkî, hece sonu “elif+nun, yâ+nun, vav+nun” şeklinde biten kelimelerde vezin gerektirdiği takdirde med yapmıştır. Nitekim şair, bu hece yapılarına uygun “mihmân, miskîn, mevzûn” gibi kelimelerde med yapmıştır. Şairin gazellerinde med yaptığı kelimeler şunlardır: mihmân (1), reyhân (1), 'ummân (1), Kur'ân (1),

hicrân (1), cân (1), cânân (1), handân (1), çîn (1), dîn (1), miskîn (1), şîrîn (2), efsûn (1), mevzûn (1), hânkâh (7).

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Haddün ey meh şol hat-ı rey**hânda**

Sûre-i ve'ş-şemsdür Kur'**ânda**

Hokka-i la'lünde dendânun senün

Jâle sandum gonca-i hand**ânda**

Dem-be-dem dil üzredür biz 'âşika

Tizlik var hançer-i cân**ânda**

'Âlem-i vuslatdadur her dem rakîb

Âh kim 'âşıklarun hicr**ânda**

Seyl-i eşküm içre çeşm-i dür-feşân

Bâkıyâ gûyâ sade'f 'umm**ânda** Bâkî G. 476

Bâkî, bu gazelin tüm beyitlerinde, sonu “nun”la biten kelimelerde vezin gereği med yapmıştır. Bu hece yapısına sahip bazı kelimelerdeki meddin, ses ve anlama katkı yaptığı görülmektedir.

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Evsâf-ı la'lün ile pür-efs**ûndur** sözüm

K'eyler okınsa çihre-i a'dâyı senderûs Bâkî G. 212/6

Bâkî'nin yukarıdaki beyitte yaptığı meddi bu şekilde değerlendirmek mümkündür. Şair, sonu “nun” ile biten “efsûn” kelimesinde yaptığı medle anlamı desteklemiştir. Şairin sözleri (şiiirleri) efsunludur ve okunacak (söylenecek) olsa şairi çekemeyenlerin yani şiiirde ona rakip olanların yüzünü kızartır/sarartır. Zira bu sözler, sevgilinin lal gibi olan kırmızı dudağının güzellikleriyle doludur. Bâkî, beyitte şairliğini övmektedir. Burada şairin şiiirine yüklediği nitelik, sözlerinin çok büyüğü olmasıdır. Büyüğü anlamına gelen “efsûn” kelimesinde yapılan med, abartma vurgusu yoluyla anlamı desteklemiştir¹⁶.

¹⁶ Bâkî, bu beyitte sevgilinin güzellik vasfıyla sözlerinin efsunlu olduğunu söyleyerek fahriye yapmıştır. Şair, benzer bir fahriyeyi yine sevgilinin güzelliğine dayalı olarak şu beyitte de yapmıştır.

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Mevz**ûn** kaddi şî'r-i bülendüm misâlidür

Nâzûk miyânı anda bir ince hay**âldür** Bâkî G. 100/4

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Nedür bu *pîç* pîç ü *çîn* çîn ü ham-be-ham kâkül

Nedür bu turralar bu halka halka zülf-i müşgâsâ Bâkî G. 6/2

Sevgilinin en çok zikredilen güzellik unsurlarından biri olan saç, şairler tarafından büklümlü ve kıvrımlı yapısıyla ele alınmıştır. Bâkî, sevgilinin saçının bu yönünü ortaya koyarken beyitte “çîn” ve “pîç” kelimelerine yer vermiştir. Şair, bu kelimeleri medli kullanarak anlamı desteklemiştir. Medler, sevgilinin kâkülünün büklümlü ve kıvrımlı yapısını abartma yaparak ortaya koymuştur¹⁷. Bu kelimelerin ikileme gibi kullanılmasıyla da bu yapı vurgulanmıştır. Medli bu iki kelimenin aynı iki sesi taşıması ve art arda kullanılması, meddin sağladığı sesi devam ettirmiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Gam degül gelse dile Bâkî pey-â-pey derd ü gam

Eksük olmaz tekyedür mihmân mihmân üstine Bâkî G. 438/6

Şairin gönlüne dert ve keder arka arkaya gelse de Bâkî için bu, gam değildir. Zira onun gönlü bir tekke gibidir ve tekkede misafir üstüne misafir eksik olmaz. Bâkî, beyitte leff ü neşr içinde gönlünü tekkeye, dert ve kederi tekkeye gelen misafirlere benzetmiştir. Şairin vurgulamak istediği, gönlündeki dertlerin çokluğudur. Bunun için de öncelikle geliş ve gelenlerin çokluğu “pey-â-pey” terkihi ile ortaya koyulmuştur. Daha sonra ise sonu “nun”la biten “mihmân” kelimesinde med yapılarak gelen misafirlerin (misafir olarak görülen dert ve kederin) çokluğu vurgulanmıştır.

4. Türkçe Kelimelerde Med

Türkçe kelimelerde med yapılıp yapılamayacağına dair, araştırmacılar bir fikir birliği içinde değildir. Türkçe kelimelerde med yapılamayacağını söyleyenler, bu medleri ahenksiz görenler, bunları vezin gereği kabul edenler vardır. Bu konuda olumsuz görüş beyan edenlerden biri olan İpekten (1994: 134), şairlerin Arapça ve Farsça kelimelerde ahengi artırmak için

Şair, sevgilinin düzgün, uzun boyunun yüce şiiri misali olduğunu, ince belinin de orada ince bir hayal olduğunu söyler. Bâkî, sevgilinin boyunun vasfı için tercih ettiği sonu “nun”la biten “mevzûn” kelimesinde med yapmıştır. Bu med sevgilinin boyunu abartma vurgusuyla ortaya koyarken aynı zamanda şairin vezinli yüce sözünü de yansıtmıştır. Her iki beyitte medlerin benzer anlam ilişkileri içinde (sevgilinin güzellik unsuruna dayalı fahriye) yer alması, medlerin belli bir amaçla yapıldığını ortaya koymaktadır.

¹⁷ Bâkî, şu beytinde de sevgilinin saçının bir yönünü ortaya koyarken tercih ettiği “miskîn” kelimesinde, kelimenin sonu “nun”la bitmesine rağmen med yapmıştır:

(_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _)

Yıllar durur yolunda senün *pây-mâldur*

Miskîn zülfün ayağa salma *vebâldur* Bâkî G. 100/1

Şair, yıllar yılı sevgilinin (uzun) saçının, onun yolunda ayakları altında kaldığını; sevgilinin, miskin (misk kokulu, zavallı) saçını ayağa salmasının (hor görmesinin) günah olduğunu söyler. Beyitte med yapılan “miskîn” kelimesi sevgilinin saçının bu yönünü abartma vurgusuyla ortaya koymaktadır.

bilhassa med yaptıklarını, Türkçe kelimelerde ise med yapılamayacağını söyler. İpekten (1994: 138), Türkçe kelimelerde kısa heceyi uzun okumanın bir yanlışlık olduğunu, bu kısa heceyi iki hece olacak biçimde okumanın ise büyük bir kusur olacağını ve bunun mısraın ahengini bozacağını belirtir. Meddi şiirde iç uyumu yaratan önemli öğelerden biri olarak gören Dilçin (1999: 14-15) ise bazı tek heceli Türkçe kelimelerde med yapıldığını söyler, ancak bu medlerin aruzda bir kusur olup olmadığı konusunda bir görüş belirtmez. Bu konuya ihtiyatla yaklaşan Saraç (2010: 212), bir ünlü harften sonra sonu ünsüzle biten Türkçe kelimelerde bazen med yapıldığını söyler. Saraç, “dağ, toprağ, var” kelimelerinin “dâğ, toprâğ, vâr” şeklinde uzatılmasını bu uygulamaya örnek verir ve bu tür medleri olumlu değerlendirmek için medlerin ahenge katkısının yanı sıra anlamla bağlantılı olmasının da gerekliliğini vurgular. Bunun dışında kalan ve sadece vezin gereği yapılan, yapılmak zorunda kalan medleri ise aruz kusuru sayar. Sevük (1942) de uygulamayı büsbütün kusur olarak görmez. Sevük (1942: 77), Türkçede uzun heceler olmadığı için meddin Türkçeye uygun olmayacağını söyler ancak az da olsa Türkçeye güzel medler de yapıldığını belirterek bunları örneklendirir. Bu uygulamaya diğer araştırmacılardan farklı yaklaşan Taş (2008: 143-156), Türkçe kelimelerde med yapıldığını söyler ve bu kelimelerin aslında uzun ünlülü olduğunu belirtir. Araştırmacı, Arapça ve Farsça kullanımlarda bir kusur sayılmayan ve ahengi artırıcı bir uygulama olarak kabul edilen meddin, Türkçe kelimelerde de aruz açısından bir kusur olarak görülmemesi gerektiğini söyler. Kaplan (2011: 633-647) da bazı Türkçe kelimelerde med yapılmasını, bu kelimelerin bir kısmının Eski Türkçede uzun ünlülü olması ile açıklarken şairlerin bu kelimelerin dışında hece ve ses yapısı bunlarla aynı olan kelimeleri de uzun ünlülü gibi değerlendirdiklerini ve bir genellemeye gittiklerini belirtir. Kaplan (2011), bu kelimelerde her zaman med yapılmamasını, şairlerin bir aruz tasarrufu olarak değerlendirir ve Türkçe kelimelerde meddin beyte ses, ahenk ve anlam olarak olumlu yansımaları olduğunu söyler.

Türkçe kelimelerde med yapılamayacağı anlayışına Fuzûlî ve Bâkî'nin tıpkı sonu “nun”la biten hecelerde med yapılmaz kuralında olduğu gibi tam uymadıkları, bu kuralı da esnettikleri görülmektedir. Her iki şairin Türkçe kelimelerde medli değerlendirdikleri heceleri, Arapça ve Farsçadaki hece yapısı gibi algılamakta bir beis görmedikleri aşikârdır. Fuzûlî, 5 farklı Türkçe kelimedede toplam 40 defa (% 2,7) med yaparak az da olsa kuralın dışına çıkmıştır. Fuzûlî'nin med yaptığı Türkçe kelimeler şunlardır: **yırtar** (1), **ırağ** (1), **toprağ** (2), **al** (2), **var** (34). Bu kelimelerin Osmanlı Türkçesinde uzun ünlülerle yazılması, şairin bu kelimeleri medli değerlendirmede bir sakınca görmemesinde bir etken olabilir. Bâkî de Fuzûlî gibi Türkçe kelimelerde 40 defa (% 2,5) med yapmıştır. Ancak Bâkî'de med yapılan kelime çeşitliliği Fuzûlî'ye göre oldukça fazladır. Bâkî 22 Türkçe kelimedede med yapmıştır. Şairin med yaptığı Türkçe kelimeler şunlardır: **ağla-** (1), **aş** (1), **aylandur-** (1), **bağla-** (1), **kulp** (1), **yaş** (1), **kaş** (1),

açmaz (1), arslan (1), ayakdaş (1), az (1), ırmağ (1), tar (1), taş (1), berk (1), tağ (2), yoldaş (2), al (2), Türkman (2), ak (3), var (5), baş (9).

Fuzûlî, Türkçe kelimeler arasında en fazla “var” kelimesinde med yapmıştır. Şairin bu kelimedede yaptığı medlerde, meddi abartma vurgusu görevinde kullandığı görülmektedir. Fuzûlî, bu kelimedede med yaparken beyitte medde dayalı tezatlı bir yapı da (var-yok tezadı) kurmuştur. Şu beyitte bu hususları görmek mümkündür:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey Fuzûlî cevri-i yâr ü ta‘ne-i ağyârdan

Var yüz bin gam bu hem bir gam ki yok gam-hârumuz Fuzûlî G. 112/7

Şair, sevgilinin cefasından ve rakiplerin kınamasından şikâyetçidir. Her ikisi birlikte şaire yüz bin gam yüklemiştir. Şairin şikâyetini artıran, bu yüz bin gama rağmen bir tek dert ortağı bile bulunmamasıdır. Beyitte yüz bin gam-bir gam ortağı olmaması tezatlı bir yapı oluşturmaktadır. Bu tezatlı yapıya meddin katkısı olmuştur. Zira şair, “var” kelimesinde yaptığı medle gamlarının çokluğunu pekiştirmiştir¹⁸. Bu kadar çok gama rağmen şairin gamını paylaşacak bir tek kimsenin bile olmaması, şairin içinde bulunduğu durumu tezada dayalı aktarmasında yardımcı olmuştur. Fuzûlî, bu beyitte görülen medde dayalı uygulamasını başka bir beytinde de aynı anlam dünyası içinde yapmıştır. Her iki beyit birlikte düşünüldüğünde şairin uygulamasının bilinçli olduğu ortaya çıkmaktadır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ey Fuzûlî **sehd**ür her gam ki gam-hârı ola

Gam budur ki bende bin gam **var** bir gam-**hâr** yok Fuzûlî G. 59/7

Şair, bu beyitte de gam ortağının bulunmamasından şikâyet etmektedir. Şaire göre gam ortağı olduğu sürece bütün gamları çekmek kolaydır. Şairin ise bin gamı varken bir gam ortağı yoktur, asıl gam şair için budur. Beyitte bin gamın var olması-bir gam ortağının olmaması tezatlı bir yapı oluşturmaktadır. Bu tezatlı yapıyı şair medle desteklemiştir. Zira şair, “var” kelimesinde yaptığı medle gamlarının çokluğunu pekiştirmiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Sûreti zîbâ sanemler yok dimen büt-hânedede

Var çok ammâ sana benzer büt-i hûn-**hâr** yoh Fuzûlî G. 59/6

¹⁸ Fuzûlî'nin ikinci mısram başında med yoluyla yaptığı abartma, aynı söz diziminde başka bir beyitte de vardır:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Kime izhâr eyleyem bilmen bu pinhân derdi kim

Var yüz bin derd-i pinhân kuvvet-i tekrâr yoh Fuzûlî G. 59/3

Şair, beyitte “Var yüz bin” söz dizimini aynen tekrarlamıştır. Bu beyitte de “var” kelimesinde med yapılmıştır. Yapılan med, şairin gizli dertlerinin çokluğunu pekiştirmiştir.

Fuzûlî'nin “var” kelimesinde med yaparak tezadı bu beytinde de vurguladığını görüyoruz. Şair, puthanede sureti güzel putların çok olduğunu söyler. Ancak bunlar arasında sevgiliye benzer kan dökücü bir put yoktur. Burada meddin tezada dayalı anlamı da desteklediği görülmektedir. Bu kadar çok güzel vardır ancak sevgili gibisi yoktur. “Var”da yaptığı medle (put yapılı) güzellerin çokluğunu abartma vurgusu içinde sunan şair, mısram sonunda medli “hûn-hâr” kelimesini tercih ederek sevgilisinin kan dökücülükte de üstün olduğunu vurgulamıştır.

Bâkî de Fuzûlî gibi “var” kelimesinde med yaparak anlamı desteklemiştir. Ancak Bâkî’de, Fuzûlî’deki gibi tezatlı yapıyı medle belirgin kılma yoktur. Her iki şairin ortak yönü, “var” kelimesinde yaptıkları meddi abartma vurgusu görevinde kullanmalarıdır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Her gedâ-tab‘ anlamaz âyîn-i Cemdür bezm-i mey

Bunda bir şâhâne tavr u özge ‘âlem *vardur* Bâkî G. 58/3

Bu beyitte “var”da yapılan med, abartma vurgusu yoluyla anlamı desteklemiş ve kendinden önce gelen “şâhâne tavr ve özge âlem”e göndermede bulunmuştur. Şair, şarap meclisinin özelliklerini anlatırken bu mecliste şahlara yakışır keyifler ve başkalıkların olduğunu söylemektedir. Bu başkalıkların ne kadar çok olduğunu yaptığı medle daha etkili ortaya koymuştur (Kaplan, 2017: 443). Şarap meclisi, Cem ayinidir. Her dilenci tabiatlı bunu idrak edemez. Burada şahlara yaraşır bir hâl vardır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bâkîyâ Ferhâd ile Mecnûn-ı şeydâdan bedel

‘Âşık-ı bî-sabr u dil kim *var* dersen işte ben Bâkî G. 380/7

Bâkî, bu beytinde de “var” kelimesinde med yapmıştır. Burada da Fuzûlî’deki gibi tezatlı yapıyı medle destekleme yoktur. Beyitte şair, Ferhâd ve çılgın Mecnûn’un yerini tutabilecek sabırsız ve gönülsüz bir âşık olarak kendisini vurgulamıştır. İkinci mısradaki “kim var” soru ifadesinde yapılan med soruyu pekiştirmekte, soru ifadesinden hemen sonra gelen “işte ben” redifiyle anlamlı bir bütünlük arz etmektedir. Şair, med yoluyla “kim vaar, hani?” diye sorarken okuyucuda muhtemel cevaplardan biri olarak “kimse yok” düşüncesini oluşturur (Kaplan, 2017: 443). Ancak hemen ardından “işte ben” diyerek kendisini ortaya koyar.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Başımı alur giderdi Bâkî derdünden senün

N'eyesün ey *serv*-kad ümmîd-i vaslun *bağ*lar Bâkî G. 176/5¹⁹

Bâkî, beyitte “bağla-” fiilinin ilk hecesinde med yapmıştır. Burada yapılan meddin anlama katkısı vardır. Şair, servi boylu sevgilinin derdiyle başını alıp gideceğini ancak kavuşma ümidinin onu alıkoyduğunu söylemektedir. Beyitte yaptığı medle sıkıca bağlı olduğunu vurgulayan şair, bir yandan da kavuşma ümidinin ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Şairin, ayrıca “ey serv-kad” diyerek med ve nidayı birleştirmesi seslenmeyi belirgin kılmış, şaire âşğın içinde bulunduğu çaresizliği ses yoluyla yansıtmada yardımcı olmuştur²⁰.

Bâkî'nin med yaptığı Türkçe kelimelerden biri de “taş”tır. Şair, aşağıdaki beyitte art arda üç medde yer vermiştir. Bunlardan ikisi Türkçe kelimelerdedir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Jâle düşmüş berg-i sûsendür murassa' hançerün

*Berk*dür ey *seng*-dil ammâ demürden *taş*dan Bâkî G. 376/3

Şair, uzun ve sivri yapraklarından dolayı sûsen çiçeğiyle sevgilinin hançeri arasında teşbihe dayalı bir ilişki kurmuştur. Sevgilinin mücevher kabızlı hançeri, üzerine çiy düşmüş sûsen yaprağı gibidir. Ancak taş yürekli güzelin bu hançeri demirden ve taştan daha sağlamdır. Beyitte her meddin işlevi vardır. İlk olarak Türkçe bir kelime olan “berk”te yaptığı medle Bâkî, bu sertliği pekiştirmiştir. Meddi nidayla birleştiren şair, “seng-dil” kelimesini medli kullanarak sevgilinin acımasızlığını vurgulamıştır. “Taş” kelimesinde yaptığı medle ise hançerin sertliğini ortaya koymuştur.

Bâkî, Türkçe kelimeler arasında en fazla meddi “baş” kelimesinde yapmıştır. Fuzûlî ise bu kelimedede hiç med yapmamıştır. Bâkî, aşağıda iki farklı kalıpla yazılmış olan beyitlerde “baş” kelimesini, “baş kaldır-” deyimini içinde medli kullanmıştır. Üçüncü örnekte ise şair, ulamaya rağmen “baş” kelimesinde med yaparak meddi ulamaya tercih etmiştir. Bu örnekte de kelime, bir deyim içinde -baş eğ- yer almıştır.

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Ser-i şemşîrün ile toğrasalar hâme-sıfat

Baş kaldurmaya 'âşık hat-ı fermânundan Bâkî G. 346/7

¹⁹ Bâkî bu gazelinde dördüncü beyit hariç tüm beyitlerin sonunda Türkçe kelimelerde “ağla-, ırmağ, tağ” med yapmıştır.

²⁰ Nidanın medle birlikte kullanımın şiire sağladığı ahenk ilerleyen bölümlerde müstakil bir başlık altında incelenmiştir.

(. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _)

Ayağı elde 'ayş eyler çemende **baş** kaldurmaz

Sunılmış sâgar-ı 'işret ezelden nergis-i meste Bâkî G. 445/2

(_ _ . / _ _ . / . _ _ . / _ _ .)

A 'dâya **baş** eğdüremez kimse Bâkîyâ

Şemşîr gibi olmayıcak ser-be-ser zebân Bâkî G. 362/5

5. Kafiye Med

Şiirde ritmi sağlayan ana unsurlar, vezin ve kafiye. Vezin ve kafiye, divan edebiyatında şiir tanımlarının da değişmez iki unsuru olmuştur. Bu edebiyatta şiir, mevzun ve mukaffa söz olarak tanımlanmıştır. Mevzunluk, uzun ve kısa heceler belli bir sistem dâhilinde sıralanmasını esas alan aruz ölçüsüyle temin edilirken mukaffalık mısraları belli bir düzende birbirine bağlayan mısra sonları ses tekrarlarıyla sağlanmıştır Seslerin belli bir düzende sıralanması, vurgu ve mısra sonlarında ses tekrarlarının yapılması söze yalnızca ritim vermekle kalmaz onu ahenkli de kılar. Ritmi ve ahengi birlikte kılmada, vezin ve kafiye birleştirmede kafiye kelimelerin medli kelimelerden seçilmesinin önemi büyüktür. Kafiye, şiirin ses dağılımını yönlendiren bir unsur olarak başka bir ses ögesi olan medle birleştiğinde hem belirgin hâle gelip ses değeri kazanmakta, hem de anlamı etkilemektedir. Fuzûlî, 306 gazelinin 17'sinde²¹ (% 5,6) kafiye kelime medde yer vermiştir. Bâkî, bu kullanımı Fuzûlî'ye oranla daha fazla tercih etmiştir. Bâkî, 548 gazelinin 42'sinde²² (% 7,7) kafiye medde yer vermiştir. Her iki şairin tamamında, medli kelimeleri kafiye yaparak yazdıkları bazı gazelleri şunlardır:

(. _ . _ / . _ _ _ / . _ . _ / . _ . _)

Kemâl-i **hüsn** virüpdür şarâb-ı **nâb** sana

Sana helâldür ey mug-beçe şarâb sana Fuzûlî G. 17

(_ . _ _ / _ . _ _ / . _ _ _ / _ . _ _)

Dürcdür la 'l-i revân-bahşun dür-i şeh-**vâr** lafz

Dürcden dürler dökürsin eylesen izhâr lafz Fuzûlî G. 143

(_ _ . / _ _ . . / . _ _ . / _ . _)

La 'lünle **câm** yok yire eyler müdâm bahs

İzhâr-ı hak değülse garaz hod harâm bahs Bâkî G. 25

²¹ Fuzûlî'nin medli kafiye yer verdiği gazeller şunlardır: G. 9, G. 17, G. 55, G. 56, G. 59, G. 89, G. 91, G. 116, G. 117, G. 118, G. 143, G. 149, G. 188, G. 192, G. 211, G. 257, G. 283.

²² Bâkî'nin medli kafiye yer verdiği gazeller şunlardır: G. 14, G. 25, G. 45, G. 58, G. 61, G. 85, G. 86, G. 88, G. 90, G. 96, G. 100, G. 104, G. 110, G. 151, G. 152, G. 176, G. 201, G. 237, G. 284, G. 305, G. 306, G. 308, G. 309, G. 311, G. 316, G. 335, G. 364, G. 365, G. 371, G. 376, G. 377, G. 380, G. 401, G. 429, G. 442, G. 446, G. 450, G. 451, G. 469, G. 476, G. 495, G. 507.

(. _ . _ / . . _ _ / . _ . _ / . . _)

Riyâz-ı *hüsne*de olmuş o la 'l-i *nâb* lezîz

Cihân içinde bilürsin olur şarâb lezîz Bâkî G. 45

Aşağıdaki örnekte Bâkî, hem kafiyede hem de kafiyeden bir önceki hecede arka arkaya iki medde yer vermiştir. Gazelin tüm beyitleri bu şekilde düzenlenmiştir. Böyle bir kullanım Fuzûlî'de yoktur.

(_ . . _ / . _ . _ / _ . . _ / . _ . _)

'Adl ile fasl-ı nev-*bahâr* Kısırî-i *nâmdâr*dur

Taht-ı zümürürd üzre gül Husrev-i *kâmkâr*dur Bâkî G. 88/1

Fuzûlî bir gazelinin tamamında kafiye yerine redifi oluşturan kelimedede medde yer vermiştir. Aynı kullanıma Bâkî iki gazelinde yer vermiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bülbül-i dil gülşen-i ruhsârun eyler *ârzû*

Tûtî-i cân la 'l-i şekker-bârun eyler *ârzû* Fuzûlî G. 239

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Olmayaydum 'âleme 'aşkunla rüsvâ *kâşkî*

Gülmeyeydi hâlûme hecründe a 'dâ *kâşkî* Bâkî G. 496

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Lâle-hadler kıldılar gül-geşt-i sahrâ *semt semt*

Bâğ u râğî gezdiler idüp temâşâ *semt semt* Bâkî G. 23

6. Ulama Yerine Med

Sonu ünsüz ile biten bir kelime kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir kelimeye ulanarak okunur. Bu gibi yerlerde ulama yapılmaması bir ahenksizliğe de sebep olabilir. İpekten (1994: 127), ulama yapılacak yerde yapılmazsa kulağa hoş gelmeyen bir sekt, bir kesinti olduğunu, bu sebeple usta şairlerin bundan kaçındığını belirtir. Doğan (2013: 14-15) da İpekten gibi ulama yapılması gereken yerde yapılmaması durumunda bir ses kesintisi meydana geldiğini, bunun hoş karşılanmadığını söyler. Doğan, ulamanın ahengi sağlayan unsurlardan biri olmasına rağmen her zaman yapılma mecburiyeti olmadığını da vurgular. Sevük (1942: 66), bu konuda İpekten'den de Doğan'dan da farklı düşünmüştür. Sevük, ulama yapmanın da yapmamanın da bir hata olmadığını, sadece veznin icabına göre hareket etmek gerektiğini vurgulayarak ulamada, ahenkten ziyade vezni öncelemiştir.

Şairler, teorik olarak ulama yapılması gereken her yerde ulama yapmamışlardır. Ulama yapılmayan her yerde kusur vardır demek şairin bazı bilinçli tercihlerini görmezden gelmek

olacaktır. Ulama vezin gereği veya Türkçenin ses düzeninin doğal bir sonucu olarak yapılır. Ulamanın yapılmaması da kimi zaman vezin kimi zaman bazı anlam olaylarıyla ilgili olabilmektedir (Kaplan, 2017: 453). Şairler, vezin gereği bazen ulama yerine meddi tercih etmişlerdir. Başka bir deyişle ulamayı görmezden gelip veznin gerektirdiği açık hece için med yapmışlardır. Fuzûlî hem veznin gerektirdiği durumlarda hem de anlam ve ahenk gereği bu yönetime başvuran şairlerden biridir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Dostum ‘âlem senünçün ger olur düşmen bana

Gam değül zîrâ yetersin **dost** ancak sen bana Fuzûlî G. 4/1

Fuzûlî, bu beyitte iki defa med yaptığı “dost” kelimesinde ulama yapma imkânı varken meddi tercih etmiştir. Şairin bu tercihinin veznin gerektirdiği açık heceyi şaire sağlaması yanında anlam ve ahenge de katkısı olmuştur. Beyitte tekrarlı meddin vurgulama yönü sesle birleşmiştir. Her iki mısradaki tekrarlanan kelimedeki yapılan medler dostta seslenme barındırmaktadır. Şayet ulama yapılsaydı bu seslenme yok olacak, şairin med yoluyla dostu vurgulaması ve dostta seslenmesi söz konusu olmayacaktı. Ulama yapılmayıp kısa süreli duraklamayla seslenme belirgin kılınmıştır.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Zevk istersen Fuzûlî terk-i dünyâ kıl ki ben

Bulmadum bir **zevk** bundan gayri tâ dünyâdayım Fuzûlî G. 189/7

Fuzûlî, bu beytinde de tekrarlı med içinde yer verdiği kelimeyi ulama yapmayarak medli kullanmıştır. Fuzûlî’nin tekrarlar yoluyla bir kavramı vurgulama yönündeki kullanımı bu beyitte de kendisini göstermektedir.

Fuzûlî, nida ve meddi birleştirdiği durumlarda ulama yapmaktan kaçınmış, meddi tercih etmiştir. Bir ses sanatı olan nidanın medle birlikte yapılması önemlidir. Meddin ses yönü düşünüldüğünde şairin nida ve meddi birlikte yapmasının şiirin hem ses hem de duygu yönüne önemli bir etkisi vardır. Bu kullanıma şair aşağıdaki beytinde yer vermiştir:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Sakla ey **eşk** edep gitme ser-i kûyuna çok

Ki düşer gözden ü yüzden sürülür her güstâh Fuzûlî G. 60/5

Şair, beyitte gözyaşına seslenmektedir. Gözyaşından edebi gözeterek sevgilinin diyarına çok gitmemesini ister. Zira her küstah gözden düşer ve yüzden sürülür. Beytin anlamı gözyaşı üzerine bina edilmiştir. Gözyaşının gözden düşmesi, onun hem gerçekte gözden akması hem de itibarını kaybetmesi şeklinde kinayeli düşünülmüştür. Aynı şekilde gözyaşının yüzden

sürülmesi de hem gözyaşının yüzden akarak gitmesi hem de bir büyüğün karşısından kovulması şeklinde kinayeli düşünülmüştür. Şair, anlamı üzerine bina ettiği fâil konumundaki gözyaşını vurgulamak istemektedir. Aynı zamanda nida yaparak da ona seslenmektedir. Burada meddin nidaya eşlik etmesi ve gözyaşını vurgulayıp pekiştirmesi şairin ulama yerine neden meddi tercih ettiğini göstermektedir. Meddin tef ile sonuna gelmesi ve tef ile sonunda bir süre duraklanması da şairin tercihinin ahenge ve anlama katkısının başka bir yansımasıdır.

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

‘Işk içre gönül dime ki ben bî-hodem ancak

Ey *yâr* özünden senün ancak haberün var Fuzûlî G. 75/5²³

Fuzûlî bu beytinde de ulamaya karşı meddi tercih etmiştir. İkinci mısraın başında “ey yâr” diyerek nida ve meddi birleştiren şairin ulama yerine med yapmasının sebebi, seslenmede bir süre durulması ve bazı heceler olduğundan daha çok uzatılmasıdır. Şair de sevgiliye seslenmektedir. Şair, gönlüne aşk içinde yalnız ben kendimden geçtim dememesini söyler. Sevgiliye de, senin sadece kendinden haberin var (ya da özünden haberi olan tek sensin), başkalarının durumunu bilmiyorsun, der.

Bâkî, Fuzûlî gibi bazı durumlarda ulama yerine meddi tercih etmiştir. Bunların çok azı Bâkî’de yalnızca vezin gereği olup anlam-ahenk bütünlüğü içinde bir tercih belirtmemektedir²⁴. Aşağıdaki beyitte bunu görmek mümkündür:

²³ Fuzûlî’nin ulama yerine meddi tercih ettiği diğer beyitler şunlardır:

(__ . __ / . __ . __ / . __ . __ / . __)

‘*Akl* irşâdıyla bulmak *kâm* mümkündür velî

Dâm-ı râh ol halka-i zülf-i mu’anberdür bana Fuzûlî G. 13/6

(__ . __ / . __ . __ / . __ . __ / . __)

‘*Işk* erbâb-ı riyâdan zâ’il itmiş gönlümü

Fakr esbâb-ı ‘alâyıktan götürmüş rağbetüm Fuzûlî G. 212/6

(__ . __ / . __ . __ / . __ . __ / . __)

Âhını ey *mâh* ‘uşşâkun yitürme göklere

Derd ehlinün nişân-ı tîr-i âhı olmağıl Fuzûlî G. 178/3

²⁴ Türkçede isim veya isim soylu kelimelerin kendisinden sonra ünlu ile başlayan bir fiile ulanarak okunması çok sık rastlanan bir durumdur. Bu kelimelerin son hecesi med yapmaya müsait bile olsa şairler bu heceyi kendisinden sonraki kelimeye ulayarak okumayı nerdeyse genel bir ahenk ögesi gibi telakki etmişlerdir. Ancak Bâkî, bazı beyitlerinde bu genel anlayışın dışına çıkarak meddi, anlam-ahenk kaygısıyla değil, vezin gereği yapmıştır. Aşağıdaki beyitlerde bu hususu görmek mümkündür:

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

Mağrûr olma pâdişehüm hüsn-i sûrete

Bir âfitâbdur ki serî’u’z-zevâldur Bâkî G. 100/2

(. . __ / . . __ / . . __ / . . __)

Bâkıyâ şâhid-i maksûd olur çihre-nümâ

Sâf u pâk âyine-i dilde gubâr olmayacak Bâkî G. 240/5

(__ . / . __ . / . __ . / . __)

İnkâr itme sûfi şarâbun menâfi’in

Üstâd-ı hikmet öyle buyurmuş kitâbda Bâkî G. 469/3

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bir ‘aceb hâlet-durur bu ‘aşk olmaz müstemir

Gâh mihnet **gâh** hasret **gâh** fûrkat **gâh** şevk Bâkî G. 237/2

Bâkî’ye göre aşk öyle bir hâldir ki bir karar üzerinde durmaz. Kimi zaman keder, kimi zaman hasret, kimi zaman ayrılık, kimi zaman neşe yaşatır. Şair, aşkın bu türlü hâllerini anlatırken “gâh” kelimesini dört defa medli kullanmıştır. Beyitte merkezde aşk ve aşkın yaşattığı bazı hâller vardır. Şair de buna uygun gelecek şekilde toplam beş medli kelimeye yer vermiştir. Medler hem sese hem de söze katkı sağlamıştır. “Gâh”lardaki medler aşkın yaşattığı türlü hâllerin yoğunluğunu ve uzun süreliğini vurgulamada yardımcı olmuştur. Şair meddin yanı sıra diğer bir aruz uygulaması olarak “bu” işaret sıfatında yaptığı imale ile beyitte temel obje olan aşkı vurgulamakta ve belirgin kılmaktadır (Kaplan, 2017: 96). Aşkı işaret sıfatıyla sınırlandırıp belirgin kılan şair, ayrıca bu kelimededen sonra ulama yapma imkânı varken ulama yapmamış, meddi tercih etmiştir. Beyitte meddin, beytin anlam dünyasına yaptığı katkı ulamadan daha fazladır.

Bâkî de Fuzûlî gibi bir beytinde nida ile meddi birleştirmiş ve ulama yerine meddi tercih etmiştir. Şair, seslenmeyi belirgin kılmak amacıyla meddi tercih ettiği beyitte şunları söylemektedir: Ey yel, haydi durma sevgilinin saçından elini çek, ilgin kes. Daha ne kadar âşıkların gönlü perişan olsun (üzülsün).

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Yüri ey **bâd** elün kendüne çek zülfinden

Nice bir hâtır-ı ‘uşşâk perîşân olsun Bâkî G. 354/2²⁵

7. Med Her Zaman Yapılır mı?

Şairler, medli okunması gereken kelimelerde yahut hecelerde her zaman meddi tercih etmemişlerdir. Aruzda bu, zihaf olarak değerlendirilmektedir. İki türlü zihaf vardır: Bunlardan ilki uzun ünlüyü kısa ünlü olarak okumaktır. Diğer zihaf ise med yapılması gereken yerde med yapmamaktır. Uzun ünlülerin kısa ünlü şeklinde okunması metnin edebi değerini düşüren zihaflardır. Oysa med ile okunması gereken yerde med yapmamak metnin edebi değerini düşürmeyen, bir ölçüde hoş görülen zihaflardır (İpekten, 1994: 141; Saraç, 2010: 215-216).

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Eşk-i çeşmüm yâre ‘arz itdüm didi

Bâkıyâ ma’**lûm** oldı mâ-cerâ Bâkî G. 11/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Ağzı la’lîn hokka yâkût-ı müferrih lebleri

Cevherî ter**kîb** istersen leb-i dil-ber yiter Bâkî G. 49/2

²⁵ Bâkî’nin ulama yerine meddi tercih ettiği diğer beyitler şunlardır: G. 11/3, G. 25/6, G. 36/5, G. 87/4, G. 107/2, G. 228/1, G. 293/5, G. 313/3, G. 347/7.

Bunlardan sonu iki ünsüzle biten heceden sonra ünsüz geldiğinde med yapılmasına da yapılmamasına da cevaz vardır (Köksal, 2009: 79).

Fuzûlî, çok fazla kelimedede olmasa da normalde medli hece yapısına sahip olan 10 kelimeyi vezin gereği tek kapalı hece olarak değerlendirmiştir. Bu kelimeler, şairin meddi her zaman anlam-ahenk kaygısıyla değil bazen vezin kaygısıyla yaptığını veya yapmadığını göstermektedir. Fuzûlî'nin medli okumadığı kelimeler şunlardır: Allâh, hîç, hûb, yâr, zâr, şevk, kûy, men´, şem´, cem´. Bâkî de Fuzûlî gibi bazı medli kelimelerde (8 kelimedede) med yapılması gerekirken med yapmamıştır. Bâkî'nin medli okumadığı kelimeler ise şunlardır: Allâh, hîç, bahâr, nesîm, selîm, câm, harâm, libâs. Her iki şair arasında yalnız iki kelimedede ortaklık vardır. Fuzûlî, gazellerinde toplam 1478 defa meddi tercih etmiştir. Yalnız 27 defa medli okunması gerekirken med yapmaktan kaçınmıştır. Şairin, yalnız 10 kelimedede toplam 27 defa med yapmaktan kaçınması aslında bunu bir kusur olarak gördüğünü ve bundan mümkün olduğu kadar uzak durduğunu ortaya koymaktadır. Bâkî de Fuzûlî ile aynı hassasiyete sahiptir. Bâkî 8 kelimedede toplam 13 defa med yapılması gerekirken yapmamıştır²⁶. Gazellerinde toplam 1576 defa meddi tercih eden Bâkî'nin yalnız 13 defa med yapmaktan kaçınması med yapma gerekliliği noktasında Fuzûlî'den daha hassas davrandığını göstermektedir.

Fuzûlî, "Allâh" kelimesinin ikinci hecesini 3 defa medli kullanırken aynı hecede 4 defa med yapmamıştır. Aynı kelime Bâkî tarafından da hem medli hem medsiz kullanılmıştır. Bâkî, bu kelimeyi 4 defa medli kullanırken kelimedede 3 defa da med yapmamıştır. Aşağıdaki beyitlerde şairlerin bu kelimedede med yapmadığı görülmektedir:

(_ _ . / _ . . . / . _ _ . / _ . _)

Ey bî-vefâ ki 'âdet olupdur cefâ sana

Billâh cefâdur olma dimek bî-vefâ sana Fuzûlî G. 5/1

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Her küdüretden beni pâk itdi seyl-i hûn-ı dil

Şükr lillâh âteş-i 'ışkun beni yandurdu pâk Fuzûlî G. 159/5

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Bâkıyâ fennünde tutmaz kimse noksânun senün

Hamdü lillâh tab´ mevzûn 'akl mîzânı dürüst Bâkî G. 22/6

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Mürde-i derd ü gama cânlar bağışlar cür'ası

Sâkıyâ billâh mey-i hamrâ dem-i 'Îsâ mıdur Bâkî G. 120/3

²⁶ Bâkî'nin med yapması gerekirken med yapmadığı kelimelerin yer aldığı beyitler şunlardır: bahâr (G. 88/1), nesîm ve selîm (G. 318/5), câm ve harâm (G. 318/3), maksûd (G. 367/1), libâs (G. 160/2).

Fuzûlî'nin en fazla yer verdiği medli kelimelerden biri “hîç”tir. Şair, bu kelimeyi toplam 31 defa medli kullanmıştır. Ancak bu kelimedede 3 defa da med yapmamıştır. Bunların ikisi aynı gazelde yer alan iki farklı beyittedir. Bâkî de bu kelimeyi toplam 6 defa medli kullanmış, bu kelimedede 3 defa med yapmamıştır. Aşağıdaki beyitlerde şairlerin bu kelimedede med yapmadığı görülmektedir:

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Düşmesün **hîç** kimse yâ Rab ben gibi yârdan cüdâ

Yâ ezelden böyle yazılmış ser-encâmum benüm

Geçmesün **hîç** kimsenün yâ Rab Fuzûlî tek günü

Kim geçer gamla fenâ dünyâda eyyâmum benüm Fuzûlî G. 194/3-5

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Kim ide vâf-ı cemâlün senün âyîne-sıfat

Bâkî-i tab' gibi olmaya **hîç** vassâfi Bâkî G. 541/5

Fuzûlî'nin med yapıp yapmama konusunda en istikrarsız olduğu kelime, “hûb” kelimesidir. Şair, bu kelimeyi 8 defa medsiz, 12 defa medli kullanmıştır. Bâkî ise bu kelimedede (medli heceden sonra bir ünlü olmadığı sürece) her zaman medde yer vermiştir.

(_ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _)

Âh bilmen neleyüm kurtulmak olmaz kayddan

Ben harîf-i sâde-dil **hûb**lar cemâli dil-firîb Fuzûlî G. 26/5

Fuzûlî; bir ünsüz, kısa ünlü, ünsüzle (ünsüzden sonra ayn veya hemze ile) kurulmuş hece yapısına sahip 9 kelimedede 39 defa medde yer vermiştir. Ancak şair bu hece yapısına sahip “men” kelimesini 2 defa medli 1 defa medsiz; “cem” kelimesini 4 defa medli 5 defa medsiz; “şem” kelimesini 25 defa medli 2 defa medsiz kullanmıştır. Şairin, bu uygulamayı vezin kaygısıyla yaptığına dair en iyi örnek aynı gazelde birbirini takip eden beyitlerde aynı kelimeyi birinde medli diğerinde ise medsiz kullanmasıdır. Aşağıdaki beyitlerde bu durumu görmek mümkündür:

(. . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _)

Şem 'veş mahrem-i bezm eyledi ol mâh beni

Yanacakdur yine hecr odına varum bu gice

Hem visâli urur od cânuma hem hicrânı
 Bir aceb **sem** ile düşdi ser ü kârım bu gice Fuzûlî G. 260/2-3²⁷

Sonuç

Divan edebiyatında söze ritim veren aruz vezni, ahenge de katkı sağlamıştır. Aruz vezninde ahenk, şairlerin aruzu tatbik ederken yer verdikleri uygulamalarda ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri olan med, bir heceyi taşıdığı bazı hususiyetlerden dolayı biri kapalı biri açık toplam iki hece olarak okumaktır. Med yoluyla şairler bir yandan veznin gerektirdiği açık heceyi elde etmişler, bir yandan da anlama ve ahenge katkı yapmışlardır. Med, duygusal öğelerin ve sesin yansıtılmasında önemli bir uygulama olarak ön plana çıkmıştır. Fuzûlî ve Bâkî meddin bu yönünden faydalanarak bilinçli bir şekilde med yapmış, medle ahengi artırırken anlamı da güçlendirmişlerdir.

Şairler med yoluyla kelimeleri vurgulamak, anlamı pekiştirmek ve abartmak, ünlem ve nida görünümüyle seslenmek, duygusal öğelere eşlik etmek istemişlerdir. Bu doğrultuda bir ses sanatı olan nidaya medle birlikte yer vermişlerdir. Şairler meddi vurgulama işlevinde kullanacakları zaman medli kelimededen önce işaret bildiren kelimelere (bu, şu, o, ol) yer vermişlerdir. Böylece işaret bildiren kelimeler sayesinde dikkati işaret edilen unsura çekerek onu göstermişler, işaret yoluyla vurgulanan kelimeyi medli kullanarak bu vurgulamayı daha belirgin kılmışlardır. Meddi abartma vurgusu görevinde kullanmışlar, medli kelimedede çokluk ekine yer vererek abartmayı daha da artırmışlardır. Bu kullanımlarda şairler arasında gerek duygu ve düşünce dünyalarının farklılığından gerekse üsluplarından kaynaklı birtakım kullanım ayrılıkları görülmüştür. Fuzûlî özellikle tekrarlı medde Bâkî'den daha fazla yer vermiştir. Bâkî de kafiyede medde Fuzûlî'den daha fazla yer vermiştir.

Fuzûlî, 306 gazelde 1478 defa, Bâkî ise 548 gazeline 1576 defa medde yer vermiştir. Her iki şairin şiir sayıları dikkate alındığında Fuzûlî'nin Bâkî'ye göre medde daha fazla yer verdiği görülmektedir. Her iki şairde medli kelimelerin % 21,9'si ortaktır. Şairler arasında medli kelimelerin kullanım sıklığı bakımından görülen farklılık ise onların şiirlerinin muhtevalarının farklılığından kaynaklanmaktadır.

Arapça ve Farsça kelimelerde ünsüz, uzun ünlü ve ünsüzle kurulan heceler medli heceler olarak kabul edilmiştir. Ancak bu hece yapısında olmasına rağmen sonu “nun” harfiyle biten hecelerde med yapılmayacağı, yapılan medlerin de aruz hatası olacağı söylenmiştir. Kural böyle olmakla birlikte her iki şairin de bu tarz hecelerde az da olsa med yaptıkları görülmüştür. Araştırmacılar Türkçe kelimelerde med yapılamayacağını söyleyip yapılan medleri ahenksiz görmüş, bunları vezin gereği kabul etmişlerdir. Teoride böyle olsa da her iki şairin bu anlayışa

²⁷ Fuzûlî'nin med yapması gerekirken med yapmadığı kelimelerin yer aldığı diğer beyitler şunlardır: yâr (G. 231/), zâr (G. 57/7), şevk (G. 58/1), kûy (G. 83/4)

da bazen uymadıkları görülmüştür. Her iki şair arasında iki uygulamada da Bâkî kuralları daha fazla esnetmiştir. Ayrıca söz konusu uygulamalarda yapılan medlerin bir kısmı med-ahenk münasebeti içerisinde değerlendirilmeye uygundur.

Şairler med yapılması gereken her yerde med yapmamışlardır. Aruzda zihafın bir türü olarak değerlendirilen bu uygulamaya her iki şair de oldukça az yer vermişlerdir. Bazen de medli kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime olmasına rağmen med yapmışlardır.

Sonuç olarak her iki şairde med noktasında hem farklılıkların hem benzerliklerin olduğu görülmüştür. Fuzûlî'nin Bâkî ile benzerlik ve anlamlı yakınlıklar gösteren med kullanımları müşterek bir med zevkinin yansıması olarak görülebilir. Fuzûlî'nin Bâkî'den ayrıldığı noktalar ise şairin med zevkinin ve tasarrufunun daha belirgin olduğu, edebî şahsiyetinin yansıdığı kullanımlar olarak değerlendirilebilir. Her iki şairin med kullanımı için söylenebilecek en genel değerlendirme ise meddin aruzun ahengini temin eden ve anlamı destekleyen bir yapıda kullanılmış olmasıdır.

Kaynaklar

- AYMUTLU, A. (1976). *Arüz* (6. baskı). İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- BİLGEGİL, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)* (2. baskı). İstanbul: Enderun Kitabevi.
- COŞKUN, M. (2010). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar* (2. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DİLÇİN, C. (1999). *Türk Şiir Bilgisi* (5. baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- DİLÇİN, C. (2010). *Fuzûlî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DİLÇİN, C. (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DOĞAN, A. (2013). *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi* (2. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLAYDIN, H. (1951). *Türk Edebiyatında Nazım*. İstanbul: Üçler Basımevi.
- İPEKTEN, H. (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, H. (2011). "Bazı Türkçe Kelimelerde Mede Dair Düşünceler." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6/4, 633-647.
- KAPLAN, H. (2017). "Fuzûlî'nin Gazellerinde Aruz Uygulamaları: Fuzûlî'nin İmale Kullanımının Bâkî'yle Mukayesesi." *Route Educational and Social Science Journal*, 19, 390-429.
- KAPLAN, H. (2017). *Bâkî'nin Ses Dünyası*. İstanbul: DBY Yayınları.
- KÖKSAL, F. (2009). "Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-86.
- KÜÇÜK, S. (1994). *Bâkî Divânı*. Ankara: TDK Yayınları.
- OKAY, O. (2007). "Türk Aruzunun Uygulanmasında Gelişen Usûller." A. K. İslam & S. Eker (Edt.) *Edebiyat ve Dil Yazıları, Mustafa İsen'e Armağan*, Ankara: Grafiker.
- PALA, İ. (2000). "İmale ile Med Arasında Bir Hata." *İlmî Araştırmalar*, 10, 107-112.

- PARLATIR, İ. (2012). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Y. (2009). “Klâsik Edebiyat Bilgisine Göre Divan Şiirinde Ahenk Öğeleri.” *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXVII, 105-136.
- SARAÇ, M. A. Y. (2010). *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye* (3. baskı). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- SELÇUK, B. (2004). *Ahenk Unsurları Bakımından Nef’î Divânı’nın Tahlili*. Malatya: Özserhat Yayıncılık.
- SEVÜK, İ. H. (1942). *Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SILAY, K. (1999). “Müzik-Edebiyat Eleştirisi ve Divan Şiiri.” *Osmanlı Divan Şiiri Üzerine Metinler*, M. Kalpaklı (Haz.), İstanbul: YKY.
- TAŞ, H. (2008). “Klasik Türk Şiirinde Türkçe Sözcüklerde Med.” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 19, 143-156.
- TOKATLI, Ü. (2001). “Aruzda ‘Bir Buçuk Hece’ ve ‘Med’ Terimleri Üzerine.” *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*. Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları. 12-13 Nisan 2001. Kayseri. (s. 707-710)
- ÜSTÜNOVA, K. (1998). “Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler.” *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 557, 464-470.
- ÜSTÜNOVA, K. (2004). “İletişim Açısından Ters Tekrar.” *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*. TDK Yayınları 885/II. 20-26 Eylül 2004. Ankara. (s. 3017- 3027.)